

ΤΟΛΜΗ

ΜΗΝΙΑΙΟ ΕΝΗΜΕΡΩΤΙΚΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ ΤΗΣ ΙΕΡΑΣ ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΗΣ ΑΘΗΝΩΝ

ΕΓΚΑΙΝΙΑ ΓΡΑΦΕΙΟΥ ΑΝΤΙΠΡΟΣΩΠΕΙΑΣ ΣΤΙΣ ΒΡΥΞΕΛΛΕΣ Η ΕΚΚΛΗΣΙΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΗ

**ΑΦΙΕΡΩΜΑ: ΙΣΛΑΜ & ΟΡΘΟΔΟΞΙΑ • ΕΡΕΥΝΑ: Η ΕΓΚΛΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ ΤΩΝ ΝΕΩΝ
28η ΟΚΤΩΒΡΙΟΥ: ΟΙ ΦΡΟΥΡΟΙ ΤΗΣ ΠΑΤΡΙΔΑΣ • ΒΙΟΗΘΙΚΗ: ΔΙΑΛΟΓΟΣ ΜΕ ΤΟΥΣ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΕΣ**

‘Ο διάλογος ‘Ορθοδοξίας και ‘Ισλάμ

Η ‘Εκκλησία του Χριστού ανέκαθεν διαλεγόταν με τις άλλες μὴ χριστιανικές θρησκευτικές ὁμολογίες. Πολλοὶ ἀπὸ τοὺς διαλόγους αὐτοὺς ἔχουν διασωθεῖ στήν πατερική γραμματεία, μεταξύ δὲ αὐτῶν καὶ ἀρχετοὶ ποὺ ἀναφέρονται στό ‘Ισλάμ. Τὰ κείμενα αὐτά μᾶς δείχνουν ποιές πρέπει νά εἶναι οἱ ἀρχές καὶ οἱ κατευθύνσεις ποὺ πρέπει νά ἀκολουθοῦνται σ’ ἓναν τέτοιο διάλογο. Ἡ πίστη ὅτι ὁ Χριστός εἶναι ἡ μόνη ὁδὸς πρὸς τόν Θεό Πατέρα, ἀποτελεῖ τή συνισταμένη τῆς σκέψης τῶν ἁγίων, προκειμένου νά διαλεχθοῦν μέ κάθε ἑτερόπιστο. Γι’ αὐτό αισθάνονται τήν ἀνάγκη νά ἐκθέσουν τή χριστιανική διδασκαλία. Σ’ ἓνα τέτοιο διάλογο, τοῦ Ἰωσήφ Βρυεννίου, θεολόγου τοῦ ἰδ’ αἰῶνα, μέ κάποιον Ἰσμαηλίτη, βλέπουμε, ἀφοῦ ὀρίζονται ὡς προϋποθέσεις ἡ εἰλικρινής διάθεση, ἡ ὑπομονή, ἡ σύνεση καὶ ἡ ἀγάπη, νά παρουσιάζονται ἡ διδασκαλία περὶ τῆς ἐλεύσεως τοῦ Χριστοῦ στόν κόσμον καὶ τό μυστήριο τῆς Σαρκώσεως, νά ἐξετάζεται τό θέμα τοῦ ἀπολυτρωτικοῦ ἔργου τοῦ σαρκωθέντος Λόγου τοῦ Θεοῦ καὶ νά ἐκτίθεται μέ σαφήνια ἡ πίστη τῆς ‘Εκκλησίας στήν ‘Αγία Τριάδα. Κατά τή συζήτηση μάλιστα δέν διστάζει ὁ Βρυέννιος νά διακηρύξει στόν συνομιλητή του ὅτι ὁ Μωάμεθ εἶναι πρόδρομος τοῦ Ἀντιχρίστου.

‘Από τή μελέτη τοῦ διαλόγου αὐτοῦ, ὅπως καὶ ἄλλων πα-

ρόμοιων ἁγιοπατερικῶν κειμένων, διαπιστώνουμε ὅτι οἱ Ὀρθόδοξοι δέν παρασιωποῦσαν τά θέματα τῆς πίστεως, ἀλλά, χωρίς κανένα ἰδεολογικό κίνητρο, κινούμενοι μόνο ἀπό ἀγάπη πρὸς τοὺς ἀλλόθρησκους, ἔδειναν μεγάλη σημασία στήν ἐκθεση τῆς ὀρθόδοξης χριστιανικῆς θεολογίας, πιστεύοντας ὅτι μόνο σ’ αὐτή θεμελιώνεται τό μυστήριο τῆς σωτηρίας τοῦ ἀνθρώπου.

‘Ενας ἄλλος τρόπος διαλόγου τῆς Ὀρθοδοξίας μέ τό ‘Ισλάμ εἶναι τό μαρτύριο τῶν ἁγίων Νεομαρτύρων κατά τήν περίοδο τῆς τουρκικῆς αἰχμαλωσίας. Τήν ὁμολογία τῆς πίστεως τους στόν Θεάνθρωπο Χριστό, τόν μόνο ἀληθινό Θεό καὶ Σωτήρα τῶν ἀνθρώπων, ἐπισφράγιζαν μέ τό μαρτυρικό θάνατό τους. Ἡ πράξη τους αὐτή ὑπῆρξε μιά ἔμπρακτη διδασκαλία τῆς ἀλήθειας τῆς ‘Εκκλησίας τοῦ Χριστοῦ στους ἀλλόπιστους.

‘Εμεῖς οἱ Ὀρθόδοξοι ὀφείλουμε, χωρίς πάθος καὶ μισαλλοδοξία, ἀλλά μέ ἀγάπη πρὸς κάθε ἄνθρωπο «ὑπὲρ οὗ Χριστός ἀπέθανεν» (Ρωμ. 14,15), νά διαλεγόμεθα μέ τοὺς ἀδελφούς Μουσουλμάνους εἰλικρινῶς, μέ βάση τήν ὀρθόδοξη διδασκαλία, ἔχοντας συνείδηση τῆς εὐθύνης μας ἀπέναντι στόν Θεό καὶ στήν ἀνθρωπότητα.

π. Νικόλαος Χ. Ἰωαννίδης

Ἀρχές καί ἔννοια τοῦ Ἱεροῦ Πολέμου (Τζιχάντ) στόν κόσμο τοῦ Ἰσλάμ

Τοῦ Ἡλία Δ. Νικολακάκη, Καθηγ. Πανεπιστημίου

Οταν πρὶν ἀπό ἀρκετά χρόνια σημειώνονταν συγκλονιστικά γεγονότα στήν περιοχή ἐκείνη τοῦ πλανήτη μας πού ἀπό αἰῶνες ἀποτελεῖ τόν κόσμο τοῦ Ἰσλάμ, (συγκρούσεις, ἀπαγωγές, δολοφονίες, ἀεροπειρατείες, μάχες πόλεων καί πόλεμοι), ἀποδίδονταν ἀπό τούς Δυτικούς σέ τρομοκρατικές ἐνέργειες καί σέ διαφορές μεταξύ τῶν ἰσλαμικῶν λαῶν. Ὄταν ὁμως παρόμοια περιστατικά ἄρχισαν νά συμβαίνουν καί σέ ἄλλες περιοχές τοῦ πλανήτη, καί κυ-

ρίως στήν Εὐρώπη, τότε ὅλα ἄλλαξαν. Τά πράγματα ἔγιναν ἐξόχως δραματικά μετά τό πολύνεκρο τρομοκρατικό κτύπημα τῆς 11ης Σεπτεμβρίου στό κέντρο τῆς Ν. Ὑόρκης, ἀλλά καί τά ὅσα ἐπακολούθησαν στό Ἀφγανιστάν, στήν Ἰνδονησία, τήν ἀναζωπύρωση τῶν συγκρούσεων στήν Παλαιστίνη καί -τέλος- τήν πτώση τοῦ καθεστώτος τοῦ Σαντάμ Χουσεΐν, στό Ἰράκ. Κάθε μορφῆς ἰσλαμικές ὁργανώσεις ἐπληθύνθηκαν στό προσκήνιο ἢ δημι-

ουργήθηκαν ἐξ ἀρχῆς, καί ξεκίνησε ἕνας ἀκήρυκτος πόλεμος μέ ἱεροπολεμικό χαρακτήρα. Ἔτσι πλέον τόν τελευταῖο καιρό γίνεται λόγος γιά διεθνή τρομοκρατία καί ἀνάγκη τῆς παγκόσμιας κοινότητας νά τήν καταστείλει μέ κάθε τρόπο.

Ἐπειδή οἱ ὁργανώσεις καί ὁμάδες πού κινοῦν τά νήματα σ' αὐτές τίς ἐκδηλώσεις, τονίζουν τόν ἰσλαμικό-θρησκευτικό χαρακτήρα τους καί διακηρύσσουν τήν ἀφοσίωσή τους στήν πίστη πού ἀποκάλυψε ὁ Μωάμεθ, εἶναι ἀνάγκη νά ἐρευνηθοῦν καί ἐξεταστοῦν αὐτές οἱ δυναμικές ἐνέργειες στή θρησκευτική τους διάσταση.

Εἶναι γνωστό ὅτι τό θρησκευτικό ἐκεῖνο σῶμα πού ἀναμειγνύεται στό παγκόσμια προβλήματα, εἶναι ὁ Ἰσλαμισμός. Οἱ δυνάμεις του βασίζονται στήν προθυμία τῶν ὁπαδῶν του νά ἀναγνωρίζουν τήν αἰθεντία τοῦ Κορανίου καί νά ἐκδηλώσουν τόν σεβασμό τους πρὸς τούς σοφούς μελετητές, ἱεροδιδασκάλους καί θρησκευτικούς ἡγέτες. Ἐπίσης βασίζονται στήν ἀρχή τοῦ «Τζιχάντ», τοῦ ἱεροῦ πολέμου, πού μπορεῖ νά κηρυχθεῖ σέ περίπτωση κινδύνου γιά τά ἰσλαμικά κράτη, σέ περίπτωση ἀποστασίας τῶν ἡγετῶν τῶν κρατῶν αὐτῶν ἢ σέ περίπτωση νοθεύσεως τοῦ περιεχομένου τῆς πίστεως στόν Allah, καί κυρίως στήν κατάκτηση ξένης μὴ ἰσλαμικῆς ἐπικράτειας ἀπίστων, ὥστε νά ἐπικρατήσῃ τό Ἰσλάμ, ἢ πίστη στό μοναδικό Θεό, τόν Allah.

Ἐλάχιστα ἀπό τά ἐπεισόδια τοῦ εἴδους πού προαναφέραμε παρατηροῦνταν κατά τή διάρκεια τῆς εὐρωπαϊκῆς ἀποικιοκρατίας ἐπὶ τῶν μουσουλμανικῶν χωρῶν. Τέτοιες δυναμικές ἐκδηλώσεις ἄρχισαν μετά τήν ἀπελευθέρωσή τους καί βαθμιαίως πολλαπλασιάσθηκαν. Αὐτό βεβαίως δέν εἶναι παράδο-

Ξο γι' αυτούς που γνωρίζουν την ιστορία της διαδόσεως και επιβολής του Ίσλάμ, και κυρίως τή θέση του Τζιχάντ σ' αυτή τή διαδικασία.

Ποιά είναι ή έννοια του Τζιχάντ, του ιεροῦ πολέμου;

Η λέξη Τζιχάντ, πού στή λατινική γραφή μεταγράφεται από τήν αραβική ως Jihad ή Djihad ή Gihad, προέρχεται από τή ρίζα Juhd ή Juhd, ή όποια δηλώνει τήν ικανότητα για ενέργεια, τή δύναμη. Τό ρήμα είναι Jahada ή Jadada, πού σημαίνει αγωνίζομαι, προσπαθῶ, ἐξαντλοῦμαι, και τό ρηματικό ουσιαστικό Jihad είναι ὁ ἐντατικός ἀγώνας, ή προσπάθεια για ἀξέπαινα ἔργα, ή προσπάθεια για ἀνώτερο σκοπό.

Όπως είναι φυσικό, ή λέξη πήρε τεχνική σημασία και ἐφαρμόσθηκε ἐπάνω σέ δύο ειδικές έννοιες, τήν ἐσωτερική και τήν ἐξωτερική. Η ἐσωτερική, βεβαίως, έννοια διαμορφώθηκε μέ ἐπίδραση τής χριστιανικής διδασκαλίας, και ἰδίως τής μοναχικής ἀντιλήψεως περί του πολέμου ἐναντίον τῶν δαιμόνων και τῶν παθῶν. Στό Κοράνιο δέν ἀπαντᾶται αὐτή ή έννοια, ἀλλά εὐρίσκεται σέ μεταγενέστερα Λόγια, στίς παραδόσεις Hadith. Έτσι σ' ἕνα λόγιο του Kulini, φέρεται ὁ προφήτης νά λέγει σέ μιᾶ ἐκστρατευτική μονάδα κατά τήν ἐπιστροφή της «καλῶς ὄρισατε, σάν ἄνθρωποι πού ἐπιτελέσατε τό μικρό σας Τζιχάντ. Όμως τώρα ἀπομένει ὁ μέγας Τζιχάντ». Όταν τόν ρώτησαν ποιός εἶναι ὁ μέγας Τζιχάντ, ἀπάντησε «εἶναι ὁ ἀγώνας μέ τόν ἑαυτό μου». Έξάλλου ὁ Χαλίφης Όμάρ Άβδαζίζ ἀπάντησε σέ σχετικό ἐρώτημα ὅτι «Τζιχάντ εἶναι ή καταπολέμηση του πόθου σου».

Βεβαίως δέν ἀναφερόμαστε τώρα σ' αὐτόν τόν ἐσωτερικό ἀγώνα. Έδῶ μᾶς ἐνδιαφέρει ή μορφή ἐκείνη του Τζιχάντ, πού σημαίνει τόν ἐκδηλο ἱεροῦ πόλεμο για τήν ἐπέκταση τής κυριαρχίας του Ίσλάμ, ἱεροῦ πόλεμο εἴτε πρὸς τούς εἰδωλολάτρες εἴτε πρὸς τούς λαούς τής Βίβλου (και λαοί τής Βίβλου για τόν Μωάμεθ εἶναι οἱ Χριστιανοί, οἱ Ἰουδαῖοι και οἱ Μάγοι, δηλαδή οἱ ζωροαστρικοί πυρολάτρες· κατά τή νεότερη ἀντίληψη δμως ὑπάρχει ή τάση νά συμπεριληφθοῦν στούς Μάγους ὄλοι ἐκεῖνοι πού θά μπορούσαν νά ὀνομασθοῦν εἰδωλολάτρες· ἀργότερα προ-

στέθηκαν και οἱ Ἰνδουῖστες, ἐπειδή και αὐτοί ἔχουν ἱερές γραφές, τίς Βέδες), εἴτε και πρὸς τούς αίρετικούς Μουσουλμάνους, πού θεωροῦνται ὡς ἀποστάτες. Η προϋπόθεση για τέτοιον πόλεμο, πού κατά τά ἄλλα εἶναι ἀδικαιολόγητη για ἕνα καθαρό θρήσκειμα, βασίζεται ἐπάνω στο θεοκρατικό χαρακτήρα του μουσουλμανικοῦ καθεστώτος. Στό ἐνιαῖο ἀρχικῶς μουσουλμανικό κράτος του Μωάμεθ και τῶν Χαλιφῶν, καθώς και τῶν διεσπαρμένων ἀργότερα μουσουλμανικῶν κρατῶν, τό πολίτευμα ἦταν θεοκρατικό. Ό Μωάμεθ εἶχε ἀποκτήσει τή συνείδηση ὅτι εἶναι ὄχι μόνο ὁ προφήτης του Θεοῦ και ὁ δέκτης τής ἀποκαλύψεως πού φέρει στόν κόσμο, ἀλλά και ὁ ἡγέτης τής κοινότητάς του και ὁ αὐθέντης πού καθορίζει τό δικαίό της. Συνεπῶς ή θρησκεία του Ίσλάμ εἶναι κατά τούς Μουσουλμάνους ή κοινωνία του Θεοῦ, ή ὅποια συνενώνει ὄλες

Όπου ταυτίζονται ή θρησκεία και ή πολιτεία, ὁ θρησκευτικός και ὁ πολιτικός ἡγέτης, ὁ θρησκευτικός και ὁ πολιτικός νόμος, ὑφίσταται θεοκρατικό καθεστῶς, στό ὅποιο τά ἴδια μέσα ἰσχύουν και για τόν ἕνα και για τόν ἄλλο τομέα. Κοινό λοιπόν εἶναι και τό εἶδος του πολέμου, πού δέν εἶναι μόνο πολιτικό, ἀλλά και θρησκευτικό ὄπλο.

τίς πτυχές του ἀνθρώπινου βίου. Σ' αὐτή τήν κοινωνία του Θεοῦ δέν ὑπάρχει διάκριση μεταξύ θρησκείας και πολιτείας, μεταξύ θεοῦ και ἀνθρώπινου νόμου.

Όπου ταυτίζονται ή θρησκεία και ή πολιτεία, ὁ θρησκευτικός και ὁ πολιτικός ἡγέτης, ὁ θρησκευτικός και ὁ πολιτικός νόμος, ὑφίσταται θεοκρατικό καθεστῶς, στό ὅποιο τά ἴδια μέσα ἰσχύουν και για τόν ἕνα και για τόν ἄλλο τομέα. Κοινό λοιπόν εἶναι και τό εἶδος του πολέμου, πού δέν εἶναι μόνο πολιτικό, ἀλλά και θρησκευτικό ὄπλο. Άν σ' ἕνα κράτος καταργηθεῖ τό θεοκρατικό καθεστῶς, ὅπως για παράδειγμα συνέβη στήν Τουρκία τό 1923, ὑποτίθεται ὅτι καταργεῖται και ὁ Τζιχάντ. Άλλ αὐτό δέν συμβαίνει πάντοτε, γιατί στό ὑποσυνείδητο τῶν πολιτῶν παραμένει ἀναλλοίωτος ὁ ἱερός πόλεμος για πολλές γενεές, και οἱ διατάξεις του τίθενται σέ ἐφαρμογή περιστασιακά ἀπό ἄτομα ή ὀμάδες πολιτῶν.

Κατά τίς θεοκρατικές ἀντιλήψεις τής ἰσλαμικής θρησκείας ὁ κόσμος στό σύνολο του διαιρεῖται σέ δύο μέρη· στό χώρο του Ίσλάμ και στό χώρο του πολέμου, Dar al-Islam και Dar al-Harb. Ό χώρος του Ίσλάμ εἶναι οἱ περιοχές πού ἐξουσιάζονται ἀπό μουσουλμάνους ἀρχόντες και κυβερνῶνται μέ βάση τόν ἰσλαμικό νόμο. Αὐτή ή διαίρεση στηρίζεται βεβαίως στήν κρίση τῶν Μουσουλμάνων και ἐνέχει μέσα τής τήν πρόσκληση για πόλεμο. Γιατί προϋποθέτει ὅτι στό χώρο του Ίσλάμ ἐπικρατεῖ για πάντα εἰρήνη, πού δέν ἐπιτρέπεται κανείς νά τή διαταράξει, κι ὅποιος τολμήσει, θά βρεῖ ἀντιμέτωπος ὄλους τούς Μουσουλμάνους, ἕναν-ἕναν χωριστά και ὡς σύνολο. Ό χώρος του πολέμου εἶναι ὄλες οἱ χώρες πού εὐρίσκονται ἔξω ἀπό τίς ἰσλαμικές και κυβερνῶνται ἀπό μή Μουσουλμάνους. Αὐτές οἱ χώρες ἀποτελοῦν τόν τόπο του πολέμου. Στίς

πηγές λέγεται και ἐπικράτεια τῶν Άπιστων (Dar al-Kufr). Οἱ Μουσουλμάνοι ἔχουν χρέος νά πολεμοῦν διαρκῶς σ' αὐτές, για νά ἐπεκτείνουν τήν ἰσλαμική κυριαρχία. Όταν κάποια περιοχή περιέλθει στά χέρια τους, μεταβάλλεται ἀμέσως σέ χώρο του Ίσλάμ και ὁ πόλεμος συνεχίζεται πέρα ἀπ' αὐτήν.

Ό Τζιχάντ ἐγκαινιάσθηκε ἀμέσως μετά τή φυγή του Μωάμεθ και τῶν ὀπαδῶν του ἀπό τή Μέκκα στή Μεδίνα, μετά τήν Ἑγίρα δηλαδή, τό 622 μ.Χ., πού ἀποτελεῖ και τήν ἀφετηρία τής μουσουλμανικής χρονολογίας. Ό Μωάμεθ ὁ ἴδιος, για νά ἐξασφαλίσει τήν ἐπιβίωση τής μικρῆς ὀμάδας του, ἀλλά και ὄλης τής κοινότητάς τής Μεδίνας πού περιήλθε στήν ἐξουσία του, ὀργάνωσε ἐπιδρομές ἐναντίον τῶν καρabanῶν. Τέτοιες ἐπιθέσεις συνεχίσθηκαν ἐπάνω σέ γενικότερες βάσεις. Όλες οἱ ἐνέργειες του Μωάμεθ και τῶν πρώτων Χαλιφῶν ἦταν καρποί τής διδασκαλίας

Τά βασικά στοιχεία του Ίσλάμ είναι πέντε, όπως τά καθόρισε ο ίδιος ο Μωάμεθ σύμφωνα με την παράδοση, δηλαδή όμολογία πίστεως, προσευχή, έλεημοσύνη, ιεραποδημία στη Μέκκα, νηστεία. Ο Τζιχάντ τώρα, ο ιερός πόλεμος, γίνεται τό έκτο καθήκον, πού συνιστά έντατικό άγώνα στην όδό του Θεού για την επικράτηση του Ίσλάμ και του νόμου του Θεού σε όλη τή γή.

για τον Τζιχάντ. Αυτή ή διδασκαλία όμως συστηματοποιήθηκε σιγά σιγά και ολοκληρώθηκε στους τέσσερις πρώτους αιώνες τής ιστορίας του Ίσλάμ από τους ιεροδικαστές, όποτε αποτέλεσε ένα ιδιαίτερο σημαντικό κεφάλαιο του ισλαμικού νόμου.

Ο Τζιχάντ ως θεσμός του Ίσλάμ.

Δύο αιώνες μετά την Έγίρα (φυγή, μετακίνηση του Μωάμεθ από τή Μέκκα στη Μεδίνα), ο θεσμός του Τζιχάντ έπαιρνε τήν όριστική του μορφή, μέ βάση τους λόγους του Μωάμεθ, όπως είχαν καταγραφεί στό Κοράνιο και βρισκόνταν σε έπεξεργασία στις συλλογές των Λογιών

(Hadith) πού είχαν άρχισει νά διαμορφώνονται, και τήν πολεμική και κυβερνητική πρακτική των χαλιφών. Οι ιεροδίκες είχαν άρχισει εν τώ μεταξύ νά δίνουν ένα νομικιστικό πλαίσιο, προσθέτοντας πλήθος λεπτομερειών για τίς συνθήκες και τά αντικείμενα των ενεργειών του. Έτσι αποτέλεσε ένα από τά σπουδαία κεφάλαια του ισλαμικού νόμου. Άλλα οι περισσότεροι από τους νεότερους Μουσουλμάνους θεωρητικούς δέν δέχονται αυτές τίς νομικιστικές απόψεις και περιορίζονται στους λόγους του προφήτη. Βεβαίως αυτές οι απόψεις δέν έπαιζαν μεγάλο ρόλο, ούτε όταν ήλθαν στην επιφάνεια

από τους νομικούς, γιατί τότε ή κατάκτηση είχε ολοκληρωθεί και ο μουσουλμανικός κόσμος φρόντιζε νά κρατήσει τά άποκτημένα, έως ότου ήλθαν οι Τοϋρκοι, πού έδωσαν καινούργια ώθηση στη μουσουλμανική κατακτητική τακτική.

Τά βασικά στοιχεία του Ίσλάμ είναι πέντε, όπως τά καθόρισε ο ίδιος ο Μωάμεθ σύμφωνα με τήν παράδοση πού διατηρείται στό Λόγια: Shahada, Salat ή Namaz, Zamat ή Sadaga, Hajj, Sawm, δηλαδή όμολογία πίστεως, προσευχή, έλεημοσύνη, ιεραποδημία στη Μέκκα, νηστεία.

Ο Τζιχάντ τώρα, ο ιερός πόλεμος, γίνεται τό έκτο καθήκον, πού συνιστά έντατικό άγώνα στην όδό του Θεού για την επικράτηση του Ίσλάμ και του νόμου του Θεού σε όλη τή γή. Ο θεσμός αυτός στηρίζεται στην άρχή τής θεοκρατίας. Έφ' όσον ο θεός και άνθρωπινος νόμος, όπως είπαμε, στό Μουσουλμανισμό είναι ένας, έφ' όσον επίσης θρησκεία και πολιτεία ταυτίζονται, είναι εύλογο ότι ο πόλεμος τής πολιτείας είναι τό ίδιο μέ τον πόλεμο τής πίστεως: είναι ιερός πόλεμος.

Στό άρχικό ξεκίνημα του Μωάμεθ στόχος ήταν οι Άραβες ειδωλολάτρες. Οι λόγοι του στό Κοράνιο έχουν ως έξής: «Πολεμάτε και σκοτώνετε τους ειδωλολάτρες, όπουδήποτε κι άν τους βρήτε, και συλλάβετε τους και πολιορκείστε τους και στήστε τους παγίδες μέ κάθε πολεμικό στρατήγημα. Άν όμως μετανοήσουν και τηρήσουν προσευχή και έφαρμόσουν έλεημοσύνη, τότε ανοίξτε τους τό δρόμο» (Κοράνιο, Η μετάνοια 1-2, 5). Όταν σε μιά μάχη επικρατούσε ο Μωάμεθ, οι ήττημένοι ειδωλολάτρες έπρεπει νά δεχθούν τό Ίσλάμ: δέν είχαν μεγάλη ευχέρεια έπιλογής. Έμπρός τους υπήρχε τό δίλημμα: Ίσλάμ ή ξίφος. Η έντολή του Άλλάχ πρós τον Μωάμεθ ήταν σαφής: φονεύετε τους πολυθεϊστές, όπου τους συναντήσετε. Έάν όμως μετανοήσουν, δηλαδή άν δεχθούν τό Ίσλάμ, αφήνετε τους ελεύθερους.

Αργότερα οι Μουσουλμάνοι στράφηκαν έναντίον των Ίουδαίων. Όταν δια-

Η έντολή του Άλλάχ πρós τον Μωάμεθ ήταν σαφής: φονεύετε τους πολυθεϊστές, όπου τους συναντήσετε.

πίστεψε ο Μωάμεθ ότι οι Ίουδαίοι δέν φράνονταν διατεθειμένοι νά δεχθούν τό Ίσλάμ, έγκατέλειψε άρχικώς τήν Κίβλα, δηλαδή τή στροφή του προσώπου προς τήν Ίερουσαλήμ, και όρισε Κίβλα τό σημείο στροφής προς τή Μέκκα. Έπειτα έξόντωσε όλο τόν άρσενικό πληθυσμό τής ιουδαϊκής φυλής τής Μεδίνας και συνέχισε τίς έχθρικές ένεργείες του έναντίον τών άλλων ιουδαϊκών φυλών. Τέλος στράφηκε προς τούς Χριστιανούς. Τήν κατάκτηση αυτή περιγράφει τό Κοράνιο μέ έξι λόγους: «Θά άντιληφθεις ότι οι φανατικότεροι από τούς άνθρώπους στην έχθρα είναι οι Έβραίοι και οι ειδωλολάτρες· και θ' άντιληφθεις ότι οι πλησιέστεροι στην άγάπη προς τούς πιστούς είναι αυτοί που δήλωσαν: είμαστε Χριστιανοί» (Κοράνιο, Ή Τράπεζα 5,85).

Ή αλήθεια είναι ότι άρχετοί Χριστιανοί, που δέν ήταν έπαρκώς ένημερωμένοι στη χριστιανική αλήθεια ή άνηκαν σε γανωστές αίρέσεις τής Άνατολής, πίστευσαν στο Ίσλάμ, ένω οι Ίουδαίοι που πίστευσαν ήταν έλάχιστοι. Δέν ήταν όμως ούτε οι Χριστιανοί διατεθειμένοι νά συνεργασθούν στο σύνολό τους μέ τούς Μουσουλμάνους. Έτσι ο Μωάμεθ έφθασε στην άπόφαση νά τούς πολεμήσει μέχρι τέλους: «Μέ τούς όνομαζόμενους Χριστιανούς συνήψαμε μία συμφωνία, αλλά και αυτοί λησμόνησαν μέρος τών διδαχθέντων. Γι' αυτό τούς απομακρύνσαμε έως τήν ήμέρα τής κρίσεως μέ τήν έχθρα και τό μίσος που διεγείραμε» (Κοράνιο, Ή Τράπεζα 5,15).

Γιά τούς λαούς τής Βίβλου όμως δέν ύπάρχει δίλημμα, όπως για τούς πολυθεϊστές, αλλά τρίλημμα: Ίσλάμ, θάνατος, κεφαλικός φόρος.

Άλλά οι ειδωλολάτρες τής Άραβίας τελείωσαν γρήγορα, μέ τή μαζική έξισλαμισμό εκείνων που δέν είχαν έξοντωθεί. Στόν κόσμο που συνάντησαν οι Άραβες στα βόρεια σύνορά τους, ζούσαν μόνο λαοί τής Βίβλου. Ειδωλολάτρες έμεναν στα βόρεια τής Άφρικής, όπου βαθμιαίως άρχισαν νά διεισδύουν οι Μουσουλμάνοι. Εκεί τό δίλημμα «ή δέχεσαι τό Ίσλάμ ή χάνεις τό κεφάλι σου», έγινε «ή δέχεσαι τό Ίσλάμ ή γίνεσαι δούλος». Κι αυτό ύπήρξε ή άφορμή που άνησε τόσο πολύ κατά τούς προτελευταίους αιώνες

τό δουλεμπόριο από τήν Άφρική στην Άμερική.

Οι άλλοι άπιστοι, που αποτελούσαν τό μεγάλο όγκο τών λαών τούς όποιους άντιμετώπιζαν οι Μουσουλμάνοι, ήταν λαοί τής Βίβλου, κατά κύριο λόγο Χριστιανοί και κατά δεύτερο Ίουδαίοι. Σ' αυτούς πολύ ένωρίς προστέθηκαν οι Έρέρσες τυρολάτρες και άργότερα οι Ίνδουϊστές, όπως έλέχθη. Στα μεταγενέστερα χρόνια όλοι οι λαοί έξισώνονται μέ τούς λαούς τής Βίβλου και ή μεταχείρισή τους γίνεται όμοια μέ αυτών. Κι αυτοί οι λαοί, αν πρόβαλλαν αντίσταση και τούς κατακτούσαν μέ τά όπλα, είχαν τήν τύχη τών ειδωλολατρών: θάνατος για τούς συλλαμβανόμενους πολεμιστές, δουλεία για τίς γυναίκες, τά παιδιά και τούς άόπλους. Όσοι όμως δέχονταν ειρηνικά τήν ύποταγή, διατηρούσαν τό δικαίωμα τής θρησκευτικής τους πίστεως, αλλά είχαν περιορισμένα τά πολιτικο-κοινωνικά δικαιώματά τους. Γίνονταν ύπόδουλοι (Jimmi) και έπρεπε νά πληρώνουν κεφαλικό φόρο για ν' απο-

κτήσουν δικαιοπραξία.

Σχετική μέ τόν σκοπό είναι και ή χρονική διάρκεια του ιεροϋ πολέμου ως καταστάσεως. Έως πότε πρέπει να επιδίδονται στον ιεροϋ πόλεμο οι Μουσουλμάνοι; Είναι αυτό ένα αιώνιο ή πρόσκαιρο καθήκον; Ή άπάντηση είναι: «έως ότου».

Υποτίθεται ότι, όταν όλοι οι ειδωλολάτρες έξισλαμισθούν και όλοι οι μονοθεϊστές γίνουν ύπόδουλοι και δεχθούν τήν καταβολή του φόρου ύποτελείας, ό ιεροϋ πόλεμος θά διακοπεί. Αυτό όμως φαίνεται ότι αποκλείεται από άλλες διατάξεις του Κορανίου και τής παραδόσεως. Σ' ένα σημείο ή άποκάλυψη παραγγέλλει νά πολεμούν, έως ότου υπερισχύσει ή δικαιοσύνη και ή πίστη στον μόνο Θεό (Κοράνιο, Άγέλαδα 2, 193). Σε άλλο σημείο όρίζεται ό πόλεμος «έως ότου παύει ό πειρασμός και δέν θά ύπάρχει άλλη θρησκεία εκτός από τήν του μοναδικού Θεού» (Κοράνιο, Τά Λάφυρα, 8,39). Μέ βάση αυτή τήν έντολή οι Μουσουλμάνοι θεωρούν όχι μόνο ότι έχουν δικαίωμα κατοχής όλης τής γής, αλλά και καθήκον νά τήν έξασφαλίσουν.

Βεβαίως οι φιλελεύθεροι Μουσουλμάνοι θεολόγοι, προοδευτικοί και έξουγχρονιστικοί, επιμένουν στην ειρηνική διάθεση του Ίσλάμ. Και δέχονται τόν πόλεμο μόνο ως άμυνα και ποτέ ως επίθεση. Για νά επιβάλουν τίς άπόψεις τους, που διαμορφώθηκαν μπροστά σε μία σκληρή πραγματικότητα, επικαλούνται όρισμένα παραγγέλματα του Μωάμεθ που επιβάλλουν τήν ειρήνη. Αυτά τά παραγγέλματα δόθηκαν από τό Μωάμεθ για τήν άντιμετώπιση συγκεκριμένων προβλημάτων του τόπου του και του καιρού του. Άν δεχθούμε ότι ό πόλεμος του Ίσλάμ είναι άμυντικός, γεννάται έτσι τό ερώτημα: αν οι Μουσουλμάνοι περιορίστηκαν για πάντα σε άμυντικούς πολέμους, δηλαδή σε πολέμους για διαφύλαξη τών όρίων τής πατρίδας τους, τής Άραβίας, πώς άμυνόμενοι του πατρίδος έδάφους έφθασαν τόσο μακριά, όσο είναι οι πύλες του Γιβραλτάρ, ή Κωνσταντινούπολη, ή Βιέννη και οι Ίνδους;

Τό συμπέρασμα είναι ότι ό πόλεμος κατά τήν μιά ή τήν άλλη μορφή ήσυχάζεται, έως ότου επικρατήσει τό Ίσλάμ σε όλη τή γή. ■

‘Ο διάλογος τῶν ‘Ορθοδόξων μέ τό ‘Ισλάμ κατά τό παρελθόν

Τοῦ π. Λουκά Γρηγοριάτου

Κατά τήν μακροαίωνα συνύπαρξη τῶν ‘Ορθοδόξων Χριστιανικῶν καί τῶν Μουσουλμανικῶν λαῶν ἡ ‘Ορθόδοξος ‘Εκκλησία μας βρισκόταν σέ ἕνα διαρκή ὀρθόδοξο-ἰσλαμικό «διάλογο». Ἡ ‘Εκκλησία διαλέχθηκε γνήσια καί αὐθεντικά διά τῶν ‘Αγίων Της, οἱ ὁποῖοι ἐβίωσαν αὐθεντικά τό μυστήριο τῆς ‘Εκκλησίας καί γι’ αὐτό κατανόησαν σέ βάθος τό δόγμα καί τό ἦθος τοῦ ‘Ισλάμ.

‘Αντιπροσωπευτικά δείγματα αὐτοῦ τοῦ «διαλόγου» σέ διαφορετικές περιόδους τῆς ἰσλαμιο-χριστιανικῆς ἐπικοινωνίας εἶναι οἱ διάλογοι πού πραγματοποιήσαν ὁ ἅγιος ‘Ιωάννης ὁ Δαμασκηνός (Η΄ αἰώνας), ὁ ἅγιος Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς (ΙΔ΄ αἰώνας), ὁ ἱερός Γεννάδιος ὁ Σχολάριος (ΙΕ΄ αἰώνας) καί ὁ ἅγιος Νικόδημος ὁ ‘Αγιορείτης (ΙΗ΄-ΙΘ΄ αἰώνας). Ἡ ἐκπληκτική θεολογική ὁμοιομορ-

φία τῶν διαλόγων αὐτῶν ἀποδεικνύει τό ἐνιαῖο πνεῦμα κάτω ἀπό τό ὅποιο διαλέγονται οἱ ‘Αγιοι, ἀνεξαρτήτως ἀπό τήν ἱστορική περίοδο πού διανύει τό ‘Ισλάμ καί ἀπό τήν πολιτική καί κοινωνική κατάσταση τῶν ‘Ορθοδόξων λαῶν.

Αὐτοῖ οἱ διάλογοι μποροῦν μέ ἀσφάλεια νά θεωρηθοῦν καί ἡ αὐθεντική ἐκφραση τοῦ διαλόγου τῶν ‘Ορθοδόξων λαῶν μέ τό ‘Ισλάμ.

τοῦ ἁγίου Μαξίμου τοῦ Γραικοῦ. Πρόκειται γιά διαφορετική ἐκφραση τοῦ διαλόγου, ὥστε νά ἀνταποκρίνεται σέ συγκεκριμένες ποιμαντικές ἀνάγκες.

β) Ὑπάρχει διαχρονική πιστότητα στό ‘Ορθόδοξο δόγμα, ἡ ὁποία παίρνει σέ κάθε διάλογο τήν μορφή ἀνασκευῆς τῆς πλάνης τοῦ ‘Ισλάμ καί ὁμολογίας τοῦ δόγματος τῆς ‘Ορθοδόξου ‘Εκκλησίας.

γ) Ἡ ἀνωτερότητα τῶν ἠθικῶν ἀξιών τοῦ Χριστιανισμοῦ προβάλλεται ὡς ἀπόδειξη τῆς ἀληθοῦς Πίστεως. Δέν παραδέχονταν οἱ ‘Αγιοι κοινά ἀνθρωπιστικά ἰδεώδη στόν Χριστιανισμό καί στό ‘Ισλάμ. Καί,

δ) τό κίνητρο τῶν ‘Αγίων γιά διάλογο μέ τό ‘Ισλάμ εἶναι ἡ χριστοκεντρική ἀγάπη πρὸς τοὺς ἄλλοπίστους. Ποτέ ἡ ἀγάπη αὐτή δέν ἦταν ἀνθρωποκεντρική.

Τά κριτήρια αὐτά θεμελιώνονται στήν πίστη τῶν ‘Ορθοδόξων στόν Τριαδικό Θεό, στήν θεότητα τοῦ ‘Ιησοῦ Χριστοῦ, καί στά μυστήρια τῆς ‘Εκκλησίας ὡς Σώματος Χριστοῦ. Θεμελιώνονται ἐπίσης στήν ἀγάπη, πού ἀπορρέει ἀπό τήν πίστη αὐτή καί προσφέρεται ἀπό τόν Χριστιανισμό ὡς τό ἀσφαλέστερο μέσον γιά τήν ἐπιδίωξη τῆς εἰρηνικῆς συνυπάρξεως καί συνεργασίας μέ τοὺς Μουσουλμάνους, χωρίς νά τίθεται σέ κίνδυνο ἡ ἀκεραιότητα τῆς ‘Ορθοδόξου Πίστεως καί ἡ ἐν Χριστῷ σωτηρία τῶν ‘Ορθοδόξων. Θεμελιώνονται, τέλος, στήν ἐμπειρία ὅτι τά θρησκευτικά σχήματα πού δέν εἶναι ἡ ‘Ορθόδοξος ‘Εκκλησία, εἶναι πλάνη καί ὁδοὶ ἀπωλείας.

Ἐχοντας ὑπ’ ὄψιν αὐτόν τόν ὀρθόδοξο-ἰσλαμικό «διάλογο» μπορούμε νά ποῦμε ὅτι ἡ ‘Εκκλησία διαθέτει πλοῦσια πείρα ἀπό τήν μακροαίωνα ἐπικοινωνία της μέ τό ‘Ισλάμ, ἔτσι ὥστε εἶναι σέ θέση νά διακρίνει τό πνεῦμα νέου διαλόγου. ■

Τά χαρακτηριστικά τῶν διαλόγων εἶναι τά ἑξῆς:

α) Τό ‘Ισλάμ ἀντιμετωπίζεται μέ πνευματικά κριτήρια. Οὔτε ἡ πολιτική κατ’ ἀρχήν ὑπεροχή οὔτε καί ἡ μεταγενέστερη δουλεία τῶν ‘Ορθοδόξων ἐπηρέασαν τήν κρίση τῶν ‘Αγίων γιά τό ‘Ισλάμ. Γιά τόν λόγο αὐτό δέν θεωροῦμε ἐπιτυχημένο τόν χαρακτηρισμό ὀρισμένων ἀντι-ἰσλαμικῶν ἔργων ὡς φανατικῶν, ὅπως π.χ.

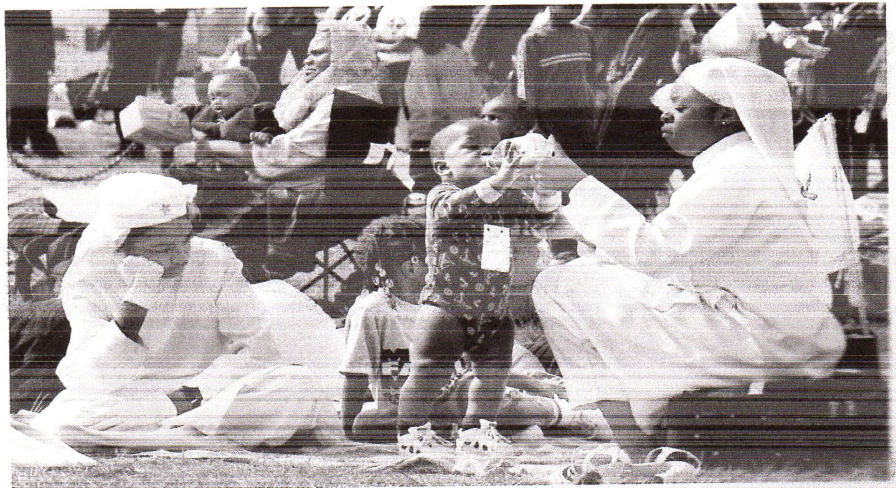
Τό ὀρθόδοξον Ἰσλάμ εἰς τήν σύγχρονον ἐποχήν

Τοῦ Διονυσίου Γ. Δακουῆ, Καθηγ. τῆς Συγκριτικῆς Θεολογίας τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν

Ἐμετάβασις ἐκ τῆς ἀποικιοκρατίας εἰς τήν μεταποικιοκρατικήν ἐποχήν συνέβαλεν εἰς τήν ἀλλαγὴν τῆς εἰκόνας εἰς τὰς παραδοσιακάς κεντρικὰς χώρας τοῦ Ἰσλάμ, ἰδιαίτερος μάλιστα μετὰ τὸ τέλος τῆς ὀθωμανικῆς αὐτοκρατορίας, ἐπειδὴ ἡ εὐρωπαϊκὴ ἀποικιοκρατία εἶχε λίαν σοβαρὰς ἐπιπτώσεις εἰς τὰς χώρας τοῦ Ἰσλάμ, αἱ ὁποῖαι διεκατεῖχοντο ὑπὸ μειονεκτικῶν συναισθημάτων, ἢ ἐφοβοῦντο, ὅτι ἀπώλεσαν τὴν θεοκρατικὴν δομὴν καὶ ταυτότητα των. Ἡ Τουρκία ὑπὸ τὸν Μουσταφᾶ Κεμάλ Ἀτατούρκ, ἤρριξε νὰ συγκροτῆται εἰς ἔθνος κατὰ τὰ δυτικὰ πρότυπα διὰ τῆς καταργήσεως τοῦ χαλιφάτου τὸ ἔτος 1924, διὰ τοῦ ἀναγκαίου δέ χωρισμοῦ κράτους καὶ θρησκείας ἐπῆλθε μία τρόπον τινὰ ρῆξις πρὸς τὴν παράδοσιν, ἐπειδὴ ἡ καθιέρωσις εὐρωπαϊκῶν κρατικῶν μηχανισμῶν καὶ προτύπων προεκάλεσε ἄμεσον πολιτικὴν, κοινωνικὴν καὶ θρησκευτικὴν κρίσιν. Εἰς τὴν Αἴγυπτον ἐπέδρασαν αἱ ἰδέαι τῶν μουσουλμάνων μεταρρυθμιστῶν Gamal ad-Din al Afghani (1839- 1897) καὶ Muhammad Abduh (1849- 1905). Ἐνταῦθα κατὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ Νάσσερ ἐτέθησαν τὰ θεμέλια ἢ αἱ βασικαὶ ἰδέαι ἐνός «ἀραβικοῦ σοσιαλισμοῦ». Ἀντιθέτως, ἐνεφανίσθη καὶ ἡ μαχητικὴ ἀδελφότης τῶν «Μουσουλμάνων-Ἀδελφῶν» μετὰ κοινωνικὰς καὶ προοδευτικὰς βασικὰς ἰδέας, ἡ ὁποία ἐπεδίωξεν ἓν κρατικὸν σύστημα καθοριζόμενον ὑπὸ τῶν ἰσλαμικῶν ἀρχῶν, συμμετέχουσα ἐνεργῶς εἰς τὴν ἐξέλιξιν τοῦ Ἰσλάμ, ἀφοῦ ἐθεώρει τὴν Δύσιν ὡς πηγὴν καὶ αἰτίαν συνωμοσίας κατὰ τοῦ Ἰσλάμ ἐπιδιώκουσαν τὴν καταστροφὴν τῆς θρησκείας του. Εἰς τὴν Σαουδικὴν Ἀραβίαν ἐνομιμοποιήθη ἓν αὐστηρῶς

ὀπισθοδρομικὸν Ἰσλάμ, μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Muhammad jbn Abd al - Wahhab (1703-1792) καὶ τὴν ἐπικράτησιν τῆς κυριαρχίας μίας οἰκογενείας τῶν Saud, ἡ ὁποία ἐπαιξεν ἀποφασιστικὸν ρόλον καὶ ἤσκησεν ἐπίδρασιν εἰς τὸν ἰσλαμικὸν κόσμον, ἰδιαίτερος μετὰ τὸ ὄπλον τοῦ «μαύρου χρυσοῦ». Εἰς τὴν Περσίαν ὁ Ayatollah Imam Khomeini μετὰ τὴν βοήθειαν διαφόρων ἀντιπολιτευτικῶν ὀργανώσεων

μάτισαν σημαντικὸν ρόλον εἰς τὴν διάδοσιν τοῦ «ἀληθοῦς Ἰσλάμ». Οἱ «Ρεπουμπλικάνοι Ἀδελφοί» ἐτάχθησαν ὑπὲρ τῆς πλήρους ἰσότητος τῶν δικαιωμάτων τῶν γυναικῶν καὶ τῶν χριστιανικῶν μειονοτήτων ἐντὸς τῶν ἰσλαμικῶν κρατῶν. Ἡ γνησιότης, ὁμως, τῶν μεταρρυθμίσεων τούτων ἐφάνη ἀμέσως διὰ τῆς θανατικῆς ἐκτελέσεως τοῦ ρεφορμιστοῦ Μωάμεθ Ταχά, ὡς αἰρετικοῦ, καὶ μάλιστα προ-

κατώρθωσε νὰ παραμερίσῃ τὴν κατὰ τὰ δυτικὰ πρότυπα προσηνατολισμένην κυριαρχίαν τοῦ Σάχη καὶ ἰδρυσεν τὴν «ἰσλαμικὴν Δημοκρατίαν». Τόσον ἡ μαχητικὴ ἰσλαμικὴ ἀδελφότης, ὅσον καὶ ἡ εἰς τὸ Πακιστάν «ἰσλαμικὴ κοινότης», ἰδρυθεῖσα ὑπὸ τοῦ Maudoodis (1903- 1979), μετὰ τὸν τίτλον Dschamaat- i Islami, ἀλλὰ καὶ ἡ παρομοία κίνησις εἰς τὴν Ἰνδονησίαν ὑπὸ τὸν Muhammad Natsir, διεδρα-

κληθεῖσα ἐκ μέρους τοῦ Σουλτάνου Ἰβραήμου τῆς Δημοκρατίας Νουρ. Ἐκ παραλλήλου πρὸς τὰ ἀνωτέρω ἐπισημασθέντα καὶ ἡ ἀντίληψις, ὅτι ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τῶν «ρεπουμπλικανῶν ἀδελφῶν» εἰς τὸν ἰσλαμικὸν κόσμον ἐπῆλθε ἄλλο ἕνα ρεφορμιστικὸν μακροπρόθεσμον ἀποφασιστικὸν μαχητικὸν ὄργανον, αἱ ὁποῖα ἐπισημασθέντα ἢ καταστέλλονται ἀπὸ τῶν κρατικῶν ἐπιτελείων ζῶνται ἐν μέσῳ διαφόρων ἰσλαμικῶν

«Τά ανωτέρω παραδείγματα αποδεικνύουν πόσας μεταβολές και παραποιήσεις έχει υποστή τό Ισλάμ κατά τήν νεωτέραν εποχήν».

παλινορθώσεως, όπως εις τήν Ἀραβίαν καί τό Ἰράν.

Τό προβαλλόμενον, ὁμως, ἐρώτημα ἀναφέρεται εις ὅλα σχεδόν τά ἰσλαμικά κράτη, τά ὅποια ἀφ' ἑνός προβάλλουν τήν ἀξίωσιν μιᾶς παγκοσμίου κυριαρχίας τῆς θρησκείας των, στηριζόμενα θεμελιωδῶς εις τήν διδασκαλίαν περί τοῦ ἱεροῦ πολέμου, τοῦ Jihad, ἀφ' ἑτέρου εἶναι μέλη τῶν Ἠνωμένων Ἐθνῶν, τά ὅποια καταδικάζουν τόν πόλεμον. Ὡς ἐκ τούτου κατανοεῖται πλήρως ὁ ἰσχυρισμός ὅτι «τό Ἰσλάμ πρέπει νά ἀναμορφωθῇ πλήρως πρὶν ἢ διδασκαλία περί τοῦ Jihad δέν θά εἶναι εἰς θέσιν νά λαμβάνεται ὑπ' ὄψιν». Ποίας συνεπειᾶς θά ἔχη τό γεγονός, ὅτι εις τόν κόσμον τοῦ Ἰσλάμ ἀγωνίζονται αἱ γυναῖκες διά τήν ἰσότητα τῶν δικαιωμάτων των, οἱ ἀγρόται διά τās γεωργικάς μεταρρυθμίσεις των καί οἱ διάφοροι νομάδες δι' ἐγκατάστασιν εις τούς τόπους προτιμήσεώς των;

Πάντα ταῦτα ἀντιτίθενται πρὸς τήν

Sharia, ἐνῶ διά τῆς ἀπαγορεύσεως τῆς πολυγαμίας εις τήν Τυνησίαν, ἢ τῆς παρεμποδίσεώς της εις τό Μαρόκον καί τό Ἰράν, ἢ τοῦ περιορισμοῦ της εις τήν Συρίαν, τραυματίζεται ἢ παραβιάζεται ὁ κορανικός νόμος. Ἐνταῦθα πρόκειται μόνον περί μιᾶς «κατασκευῆς», ἑνός τεχνάσματος, ὅπως συνάγεται ἀπό τήν κορανικήν Σούραν 4,3, κατά τήν ὁποίαν, «μι ἂν φοβᾶσθε ἀκόμη μήπως τίς ἀδικήσετε, τότε νά παντρεύεσθε μόνον μία», φαίνεται δῆθεν, ἢ εἰδικωτέρα γνώμη περί μονογαμίας, ἐνῶ τοῦτο δέν ἀνταποκρίνεται εις τό αὐθεντικόν νόημα τοῦ Κορανίου, τό ὁποῖον θεμελιώνει ὅπωςδῆποτε τήν πολυγαμίαν.

Τά ἀνωτέρω παραδείγματα ἀποδεικνύουν πόσας μεταβολάς καί παραποιήσεις ἔχει υποστή τό Ἰσλάμ κατά τήν νεωτέραν εποχήν. Εἶναι, ἐπομένως, αὐτονόητον, ὅτι «ἐνῶ ὁ μουσουλμανικός κόσμος ἀπαντᾷ θετικῶς ἢ ἀρνητικῶς, τεχνητῶς ἢ καταστρεπτικῶς ἐπὶ τῆς δυτικῆς

εἰσβολῆς, εὑρίσκειται παρά ταῦτα ἀκόμη εις τό στάδιον τῆς αὐτοαμύνης. Αὐτή εἶναι ἡ αἰτία διά τήν ἰσχυράν ἀρνησιν μιᾶς συμφιλίσεως τῆς ἰσλαμικῆς ὀρθοδοξίας ἢ ἑνός Ἰσλάμ, τό ὁποῖον κάποιος ἐπενόησε μέ τήν φαντασίαν του, μέ τά μοντέρνα σκέψεις, τās κοινωνικάς καί πολιτιστικάς μεταρρυθμίσεις καί τήν μοντέρναν ἐπιστήμην. Ἡ Δύσις καί αἱ κυρίαρχοι ἰδέαι καί τά ἰδεώδη της διαμορφώνουν εἰσέτι -ἀπλῶς καί μόνον διά τῆς ὑποβλητικῆς δυνάμεώς των- τό ὑπόδειγμα, τό πρότυπον, διά τήν ἀπάντησιν. Τό εἰδικωτέρον ὁμως παραμένει ἐκτός, τουτέστιν ἡ κατάδυσσις εις βάθος. Δέν φαίνεται νά πλησιάζῃ ὁ χρόνος διά νά δοθῇ μία ἀπάντησις ἐκ καρδίας καί ὄχι ἐκ μέρους τοῦ συστήματος τοῦ Ἰσλάμ. Εἰς αὐτήν τήν περίοδον μιᾶς ἀναποφεύκτου αὐτοαμύνης καί αὐτοπεποιθήσεως, ὅπως αὐτή ἐκβιάζεται ὑπό τῆς ὑπερισχυούσης ὑποβλητικῆς δυνάμεως τῆς Δύσεως, δέν φαίνεται νά ἐπιτυγχάνεται ἡ διάστασις εις βάθος. Καί ὁμως, μία νέα δημιουργική ἐκρηξις, ἡ ὁποία ἀναδύεται ἐκ τοῦ βάθους τοῦ Ἰσλάμ καί ἡ ὁποία εἶναι ἀνάλογος πρὸς τήν καθαρᾶν θρησκευτικὴν του ὑπόστασιν, εἶναι δυνατόν νά φέρῃ μίαν νέαν ἀρχήν. Τοῦτο, βεβαίως, ἰσχύει καί διά τās λοιπὰς θρησκείας καί τās μεταβολάς των».

«Μία νέα δημιουργική ἐκρηξις, ἡ ὁποία ἀναδύεται ἐκ τοῦ βάθους τοῦ Ἰσλάμ καί ἡ ὁποία εἶναι ἀνάλογος πρὸς τήν καθαρᾶν θρησκευτικὴν του ὑπόστασιν, εἶναι δυνατόν νά φέρῃ μίαν νέαν ἀρχήν. Τοῦτο, βεβαίως, ἰσχύει καί διά τās λοιπὰς θρησκείας καί τās μεταβολάς των».

Πρβλ. J. Lohnemann, Islam und Christentum im 20. Jahrhundert, ἐνθ' ἄνωτ. 350.

A.J. Wensinck - J. H. Kramers, Handwörterbuch des Islams, Leiden 1941, 112.

K. Kraemer, World Cultures and World Religions, London 1960, 125.

Ὁρθόδοξη Χριστιανική διδασκαλία και Ἰσλάμ, σύγκρουση ἢ διάλογος;

Τοῦ Γρηγορίου Δ. Ζιάκα, Καθηγητοῦ τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ ΑΠΘ

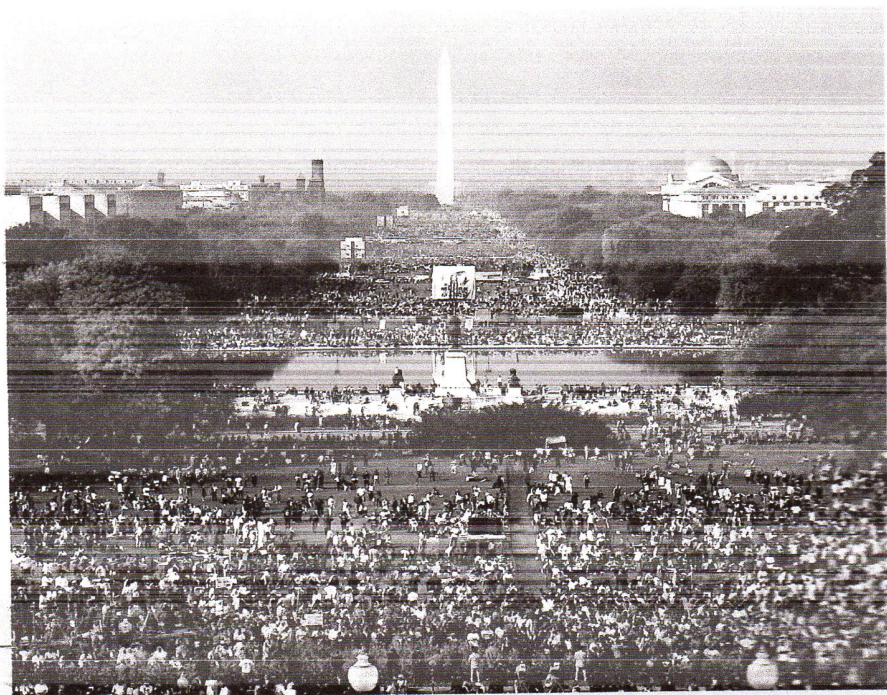
1. Ἡ Ὁρθόδοξη Χριστιανική Ἐκκλησία ὡς ὀργανισμὸς εἰρήνης και ἀγάπης στὸν κόσμο.

Ὅ,τι ἔχει νὰ δώσει ἡ χριστιανική πίστη στὸν κόσμο, εἶναι ἡ ἀγάπη. Ἀγάπη τοῦ Θεοῦ πρὸς τὸν κόσμο, και τοῦ κόσμου πρὸς τὸν Θεὸ και τὸν συνάνθρωπο. Ἡ ἀγάπη αὐτή διατρανώνεται στὸ μυστήριο τῆς θείας Οἰκονομίας, τὸ ὁποῖο βρῖσκει τὴν τελειώσή του στὸ πρόσωπο και τὸ ἔργο τοῦ Θεανθρώπου Χριστοῦ, τοῦ Υἱοῦ και Λόγου τοῦ Θεοῦ, τοῦ δευτέρου προσώπου τῆς Ἁγίας Τριάδος, ὁ Ὅποιος, ὄντας αἰώνως ὁ ὅλος Θεός, ἔγινε σὲ μία συγκεκριμένη ἱστορική στιγμή και τέλειος ἄνθρωπος, γιὰ νὰ προσλάβει ὁλόκληρη τὴν ἀνθρώπινη φύση, νὰ τὴν σώσει και νὰ τὴν δοξάσει. «Οὕτω γὰρ ἠγάπησεν ὁ Θεὸς τὸν κόσμο, ὥστε τὸν Υἱόν αὐτοῦ τὸν μονογενῆ ἔδωκεν, ἵνα πᾶς ὁ πιστεύων εἰς αὐτόν μὴ ἀπόληται, ἀλλ' ἔχη ζωὴν αἰώνιον» (Ἰω. 3,16). Τὸ μυστήριο αὐτὸ τῆς ἐν Χριστῷ θείας Οἰκονομίας εἶναι καθολικό και οἰκουμενικό. Πραγματοποιήθηκε γιὰ ὅλο τὸν κόσμο, γιὰ τοὺς ἄνθρωπους ὅλων τῶν ἐποχῶν και ὅλων τῶν κοινωνιῶν. Γι' αὐτὸ ἀκριβῶς ὅ,τι ὁμορφαίνει και δικαιοῦναι τὴν ἀνθρώπινη ὑπαρξη, προάγει τὴν κοινωνία και φέρνει εἰρήνη στὶς καρδιές, εἶναι ἀγάπη.

Παρά τὰ κατὰ καιροὺς τραύματά της στὸν ἐξωτερικό, διοικητικό ὄργανισμό της, ἡ Ὁρθόδοξη Χριστιανική Ἐκκλησία, ὡς Σῶμα Χριστοῦ και Θεανθρώπινη κοινωνία (πρβλ. Ἐφ. 1,23. Κολ. 1,24), δέν ἔπαισε ποτέ νὰ ἐμπνέεται ἀπὸ τὴν ἀγάπη

τοῦ Θεοῦ γιὰ τὸν κόσμο και νὰ ἐργάζεται γιὰ τὴ συμφιλίωση τῶν ἀνθρώπων και τὴ δημιουργία μιᾶς παγκόσμιας κοινωνίας εἰρήνης και συναδελφώσεως ὅλων τῶν λαῶν τῆς γῆς. Ἡ εἰρήνη τοῦ σύμπαντος κόσμου εἶναι τὸ βασικὸ αἶτημα τῆς Ὁρθόδοξης Χριστιανικῆς λατρείας. Ἡ Ἐκκλησία προσεύχεται πρὸς τὸν φιλόανθρωπο Θεὸ ὑπὲρ τῆς εἰρήνης τοῦ σύμπαντος κόσμου, ὑπὲρ τῆς ἀτομικῆς και κοινωνικῆς εὐημερίας, και ἐργάζεται γιὰ νὰ ἐπικρατήσῃ σ' ὅλον τὸν κόσμο τὸ πνεῦμα τῆς εἰρή-

νης, τῆς ἀγάπης και τῆς κοινωνικῆς δικαιοσύνης. Μὲ αὐτὸ τὸ πνεῦμα ἡ Ἐκκλησία καλεῖται νὰ συμβάλῃ στὴν ἀλληλοκατανόηση και συνεργασία τῶν λαῶν, γιὰ τὴν ἐπικράτηση τῶν ἀγαθῶν τῆς ἐλευθερίας και τῆς εἰρήνης στὴ γῆ. Ἡ συνεργασία αὐτή, ποὺ ἀποτελεῖ ἐπιτακτικὸ αἶτημα τῶν καιρῶν, δέν μπορεῖ παρὰ νὰ διέπεται ἀπὸ τὸν σεβασμὸ τῶν ἀρχῶν τῆς πίστεως και τῆς ἀκεραιότητος κάθε θρησκείας. Δέν μπορεῖ ἐπίσης νὰ ὀδηγεῖ οὔτε σὲ συγκρητισμὸ οὔτε στὴν ἐπιβολὴ τῆς μιᾶς θρησκείας

Συνάντηση Μουσουλμάνων στὶς ΗΠΑ

καθιέρωση πνευματικών αξιών, που απαιτούν και καθιστούν δυνατή μία τέτοια θρησκευτική ζωή.

Ο λόγος για τον οποίο τό 'Ισλάμ παρουσιάζει ενδιαφέρον για τον χριστιανικό κόσμο, βρίσκεται όχι μόνο στο γεγονός των σφοδρών συγκρούσεων και δεινών παθημάτων του χριστιανικού κόσμου και της 'Εκκλησίας κατά τό παρελθόν, αλλά και στο γεγονός ότι τό 'Ισλάμ είναι μονοθεϊστική θρησκεία, η οποία έχει άμεση σχέση με την διδασκαλία της 'Αγίας Γραφής, αν και με πολύ διαφορετικές έρμηνείες σε πολλά και καιρία σημεία. Τό ενδιαφέρον αυτό γίνεται ιδιαίτερα σπουδαίο τόσο για την χριστιανική 'Ανατολή, της οποίας ένα ζωντανό και δραστήριο κομμάτι ζει άνεκαθεν στις χώρες του 'Ισλάμ, όσο και για την ελληνική παράδοση, την οποία αρχαιότατοι και ποικίλοι ιστορικοί και πολιτιστικοί δεσμοί και έμπειρίες την συνδέουν με τις χώρες της 'Ανατολής και του 'Ισλάμ.

Η ιστορία βέβαια παρουσιάζει έναν πολύπλοκο τύπο σχέσεων μεταξύ των δύο θρησκευτικών παραδόσεων και των δύο πολιτισμών. Από την εμφάνιση του 'Ισλάμ στις χριστιανικές χώρες της 'Ανατολής κατά τόν 7ο μ.Χ. αιώνα, σημειώθηκαν οξύτερες πολιτικές και θρησκευτικές διαμάχες και πόλεμοι μεταξύ Μουσουλμάνων και Χριστιανών, που έβασαν τόσο την Χριστιανική 'Εκκλησία και τόν κόσμο της 'Ανατολής όσο και τόν 'Ελληνισμό. Ωστόσο από την εποχή αυτή έως σήμερα τά όρθόδοξα πρεσβυγενή Πατριαρχεία της 'Ανατολής συνεχίζουν να υπάρχουν και να όρθοτομούν τόν λόγο του Θεού στον χώρο της επικρατείας του 'Ισλάμ.

Επομένως οι σχέσεις και οι έμπειρίες τόσο της 'Ανατολικής 'Εκκλησίας και των πιστών της όσο και της ελληνικής ιστορίας και του λαού της είναι πολλές και ποικίλες. Για αιώνες η ελληνική παράδοση έχει συνδεθεί ιστορικά, και για μακρά περίοδο της ιστορικής της διαδρομής έχει συμβιώσει αναγκαστικά με την ζωή και την παράδοση του Ισλαμικού κόσμου, και έχει αποκομίσει ποικίλες έμπειρίες. 'Αλλά και ό πολιτισμός του άραβο-ισλαμικού κόσμου και η θεολογία του 'Ισλάμ έχουν βαθιές τίς ρίζες τους στην ελληνική σκέψη και φιλοσοφία. Η άκμή του άραβο-ισλαμικού πολιτισμού και των Ισλα-

μικών φυσικών επιστημών σημειώνεται από τόν 8ο έως τόν 10ο αιώνα με την παραλαβή και οικείωση της ελληνικής πνευματικής κληρονομιάς και της γενικότερης κληρονομιάς της αρχαιότητας. Στο διάστημα αυτό μεταφράστηκαν στά άραβικά τά περισσότερα έργα των αρχαίων 'Ελλήνων φιλοσόφων και 'Ελληνιστών λογίων, καθώς και έργα περσικά, Ινδικά και έβραϊκά. Η μουσουλμανική έπίσης θεολογία, για να οικοδομήσει τό δογματικό της σύστημα, παρέλαβε πολλά από τό σύστημα και την μέθοδο της ανατολικής χριστιανικής θεολογίας και της άριστοτελικής φιλοσοφίας. Τά μεγάλα προβλήματα περί ούσίας και ιδιωμάτων του Θεού, περί λόγου του Θεού ως αιωνίου και άκτίστου ρήματος, περί θείας παγγνωσίας και προγνώσεως, περί έλευθερίας της βουλήσεως κ.λ.π., δέν είναι παρά προβλήματα αντίστοιχα εκείνων της ανατολικής χριστιανικής θεολογίας, και άκριβώς αυτή η μακρά συνύπαρξη της ανατολικής Χριστιανουσύνης και του 'Ελληνισμού με τό 'Ισλάμ, η οποία μπορεί

σωτηρία στά εκατομμύρια των όπαδών του, η είναι δύναμη όρνητική για την κοινωνία και τόν κόσμο;

Θά προσπαθήσουμε εδώ να αναπτύξουμε τίς διάφορες όψεις και τίς βασικές άρχές του 'Ισλάμ σχετικά με την πίστη στον ένα Θεό, τίς ήθικές και κοινωνικές αντίληψεις του, την θέση του στον σύγχρονο κόσμο και τόν διάλογο. Συγχρόνως θά έπιχειρήσουμε να παρακολουθήσουμε τίς βασικές αυτές άρχές του 'Ισλάμ με μία παράλληλη σύγκριση με την διδασκαλία της 'Ορθόδοξης 'Ανατολικής 'Εκκλησίας και τίς κοινωνικές, πολιτικές και δημοκρατικές αντίληψεις του χριστιανικού κόσμου. Θέλουμε να πιστεύουμε ότι η προσπάθειά μας αυτή μπορεί να αποτελέσει στους σημερινούς άνήσυχους καιρούς μία μικρή συμβολή στην άλληλογνωριμία, την καλύτερη κατανόηση και άρση των παρανοήσεων και πικρών έμπειριών του παρελθόντος, και στον άμερόληπτο διάλογο και την άμοιβαία άναζήτηση της ειρήνης μεταξύ Χριστιανών και Μουσουλμάνων.

Τό 'Ισλάμ είναι μία πνευματική κίνηση, μία θρησκεία, που σκοπό έχει να σταθεροποιήσει την σχέση του ανθρώπου και της κοινωνίας με τόν Θεό, διαμέσου μιάς άπόλυτης πίστες και ύπακοής στό θέλημά Του. Αυτό γίνεται όχι μόνο με την θέσπιση και τήρηση διαφόρων όρων και κανόνων, αλλά και με την καθιέρωση πνευματικών αξιών, που απαιτούν και καθιστούν δυνατή μία τέτοια θρησκευτική ζωή.

νά χαρακτηριστεί ως «διά βίου διάλογος», θέτει τίς βάσεις για μία ευρύτερη σήμερα και περισσότερο ειλικρινή προσέγγιση και γνωριμία μεταξύ τους.

Πέρα από όλα αυτά, ό ρόλος τόν όποιο διαδραματίζει σήμερα τό 'Ισλάμ στον χώρο της 'Ανατολής, η συμμετοχή του στά σύγχρονα ιστορικά γεγονότα της 'Ανθρωπότητας και οι διαμάχες και θλίψεις στον κόσμο, αφήνουν να ανακύψουν τά εύλογα έρωτήματα: Ποιά είναι τό άληθινό πρόσωπο του 'Ισλάμ και ποιά τό περιεχόμενο της διδασκαλίας του; Τι ύπόσχετα η θρησκεία αυτή στους όπαδούς της και ποιά μήνυμα έλπίδας κομίζει; Μπορεί να ίκανοποιήσει τίς κοσμικές και πνευματικές άνησυχίες της εποχής και να προσφέρει την πολυπόθητη ειρήνη και

3. Ο όρος 'Ισλάμ

Η λέξη 'Ισλάμ είναι άπαρέμφοτο του ρήματος *άσλάμα* και σημαίνει «άπόλυτη ύποταγή και άφοσίωση στον Θεό και τό θέλημά Του». Η μετοχή του ρήματος είναι *μούσλιμ*, πληθ. *μουσλιμούν*, «άπολύτως ύποταγμένος στον Θεό και τό θέλημά του», και άρα «πιστός» με ευρύτερη έννοια.

4. Ο Μωάμεθ και η γένεση του 'Ισλάμ

Ίδρυτής βέβαια του 'Ισλάμ είναι ό Μωάμεθ, ό όποιος γεννήθηκε γύρω στα 570 μ.Χ. στη Μέκκα, μεγάλωσε όρφανός και έγινε έμπορος, και στά 610 μ.Χ. άρχισε να κηρύττει στη Μέκκα την πίστη στον ένα Θεό. Τό κήρυγμα του διήρκεσε 22 χρόνια και διαραιτεί σε δύο μεγάλες φά-

σεις: στο κήρυγμά του στην Μέκκα (610-622) και στο κήρυγμά του στην Μεδίνα (622-632). Μέσα στις δύο αυτές φάσεις του κηρύγματός του αναπτύσσονται και εξελίσσονται ή προσωποποιούνται οι προφητικές του ιδέες και το όλο κήρυγμά του.

Γιά την ζωή και την εσωτερική προετοιμασία για το κήρυγμα, ή οποία σημειώθηκε στον Μωάμεθ πριν ακόμη αυτός εμφανισθεί στο λαό του ως απόστολος και προφήτης, δεν γνωρίζουμε πολλά. Οι Μουσουλμάνοι πιστεύουν ότι δεν υπήρξε ποτέ ειδωλολάτρης. Βέβαιο όμως είναι ότι ο Μωάμεθ πριν από την πρώτη αποκάλυψή του (γύρω στα 610) πέρασε ένα στάδιο εσωτερικής προετοιμασίας και περισυλλογής, στη διάρκεια της οποίας ασχολήθηκε με θρησκευτικά πράγματα. Κατά το χρονικό αυτό διάστημα οι διάσπαρτες στο περιβάλλον του διδασκαλίες της Άγιας Γραφής δημιούργησαν μέσα του δυσπιστία προς την πατρική του πολυθεϊστική θρησκεία. Ως την ηλικία των 40 ετών ο Μωάμεθ ήταν έμπορος στην

Μέκκα και πήγαινε με τα καραβάνια του προς τα βόρεια σύνορα της Άραβιας, όπου είχε αναπτυχθεί (συνεχία του όρους Σινά) ο χριστιανικός μοναχισμός και αναχωρητισμός. Τοῦ δόθηκε έτσι ή εύκαιρία νά γνωρίσει από κοντά στους καταπληκτικούς αυτούς μοναχούς και ασκητές (ράχμιτ) βασικές αρχές της χριστιανικής διδασκαλίας και ζωής. Τοῦ δόθηκε επίσης ή εύκαιρία νά γνωρίσει με τά καραβάνια του από κοντά τίς πολιτισμένες χώρες της Μεσοποταμίας, Παλαιστίνης και Συρίας, όπου κυριαρχούσε ο Χριστιανισμός. Άλλά και μέσα στην Άραβία υπήρχαν χριστιανικές και ιουδαϊκές κοινότητες. Έτσι γνώρισε όρισμένες βασικές διδασκαλίες της Άγιας Γραφής για την προφητεία, την Άποκάλυψη και την Μονοθεΐα, και έντυπωσιάστηκε ιδιαίτερα από τή διδασκαλία για την έσχατη ήμέρα της κρίσεως. Φύση θρησκευτική, ο Μωάμεθ πέρασε -όπως δέχεται και ή μουσουλμανική παράδοση- όρισμένο χρονικό διάστημα άποσυρόμενος συχνά σέ διάφορες σπηλιές και άλλους άπομακρούς τόπους,

όπου συλλογιζόταν τά θρησκευτικά πράγματα, νήστευε και προσευχόταν. Φαίνεται ότι κατά τό διάστημα αυτό έβλεπε διάφορα όράματα. Άποφασιστικός όμως όμως σπαθμός για όλο τό κήρυγμά του ήταν ένα αίφνιδιο και συνταρακτικό όραμα, τό όποιο είδε γύρω στα 610. Τό όραμα αυτό τον όδηγησε στην πεποίθηση ότι είναι απόστολος του Θεού, έντεταλμένος νά κηρύξει τό θέλημά Του στους όμοεθνείς του. Τό όραμα αυτό περιλαμβάνεται στο κεφ. 96,1-5 του Κορανίου.

5. Ο χαρακτήρας του κηρύγματος του Μωάμεθ

Δύο ήταν οι κύριες ιδέες που χαρακτήριζαν τό κήρυγμα του Μωάμεθ στην Μέκκα. Η πίστη στον ένα αγαθό και παντοδύναμο Θεό και οι ιδέες της έσχάτης μέρας της κρίσεως, που πληροφορήθηκε από την βιβλική παράδοση. Έτσι τό αρχικό ένδιαφέρον του Μωάμεθ στράφηκε προς τους όμοεθνείς του, τους όποιους ήθελε νά απαλλάξει από την πολυθεΐα και από τίς τιμωρίες της έσχάτης ήμέρας της κρίσεως. Γι' αυτό μέ τρομερές, έντυπωσιακές και ασύνδετες μεταξύ τους φράσεις, μιλά ο Μωάμεθ για την ήμέρα κατά την όποια τά μνημεία θά ανοίξουν και οι άνθρωποι θά συρθούν μπροστά στον δικαιοκρίτη Θεό, για νά δώσουν λόγο των πράξεών τους. Όστόσο οι Μεκκίτες δεν πίστευαν στο κήρυγμά του και τον καταδίωξαν. Γι' αυτό τό 622 αναγκάστηκε νά μετοικήσει από την Μέκκα στην Μεδίνα, όπου κατόρθωσε νά ιδρύσει την μουσουλμανική κοινότητα. Η μετοίκηση αυτή, που άποτελεί την έναρξη της ισλαμικής χρονολογίας, είναι γνωστή με τό όνομα *Hijra*, *Έγείρα*.

Στην Μεδίνα τό κήρυγμα του Μωάμεθ πήρε οικουμενικό χαρακτήρα. Ο Μωάμεθ δίδαξε ότι τό Ισλάμ είναι ή μόνη τέλεια θρησκεία, που σκοπό έχει νά περιλάβει όλόκληρη την Άνθρωπότητα και νά καλύψει όλες τίς μορφές της ζωής, της άτομικης και της κοινωνικής, της πίστης και του νόμου, της θρησκείας και της πολιτείας. Έτσι τό Ισλάμ, που εξαπλώθηκε στις γύρω από την άραβική χερσόνησο χώρες, έφερε όχι μόνο θρησκευτικό αλλά και πολιτικό χαρακτήρα. Και αυτή είναι ή φύση του Ισλάμ έως σήμερα. Τό Ισλάμ είναι θρησκεία και πολιτεία μαζί (Ντί

ουά Ντάουλα). Και ενώ στην Μέκκα ο Μωάμεθ διεκήρυξε ότι είναι ένας προφήτης και απόστολος του Θεού στην σειρά των προφητών της Παλαιάς Διαθήκης και των αποστόλων της Καινής Διαθήκης, και ότι το Κοράνιο είναι αραβικό και προορίζεται για τους Άραβες, στους οποίους ο Θεός δέν είχε αποστείλει ακόμη προφήτες και Αποκάλυψη, τώρα στην Μεδίνα τό κήρυγμά του παίρνει καθαρά οικουμενικό χαρακτήρα και προορίζεται για όλα τὰ έθνη. Ο Μωάμεθ πίστευε ότι οί Ιουδαίοι θά τόν δεχθούν ως προφήτη. Έπειδή δέν τόν δέχθηκαν, διέρρηξε τίς σχέσεις του μαζί τους και τελικά τούς έδιωξε από τήν Μεδίνα. Προς τούς Χριστιανούς διατήρησε κάποια ήπιότερη στάση. Ωστόσο θεώρησε ότι τόσο οί Ιουδαίοι όσο και οί Χριστιανοί είναι βέβαια κάτοχοι τής Αποκάλυψης, γι' αυτό όνομάζονται *αχλ άλ-Κιτάμπ*, δηλαδή λαοί τής Βίβλου, αλλά άλλοίωσαν τήν Αποκάλυψη, και γι' αυτό ο Θεός έστειλε μέ τόν Μωάμεθ, τόν τελευταίο τών προφητών, τήν τελευταία έγκυρη αποκάλυψη του Κορανίου. Στο έξής διακηρύττει, και αυτή είναι ή πίστη τών Μουσουλμάνων έως σήμερα, ότι τό Ισλάμ δέν είναι ή τελευταία κατά χρονική σειρά θρησκεία μεταξύ τών θρησκειών τής Αποκαλύψεως, αλλά ή άρχέγονη θρησκεία και Αποκάλυψη, τήν όποία είχε προετοιμάσει ο Θεός για τούς ανθρώπους, και τήν όποια αναζωπύρωσε και τήρησε μόνο ο πατριάρχης Άβραάμ. Έπομένως τό Ισλάμ προηγείται του Ιουδαϊσμού και του Χριστιανισμού και είναι ή μονοθεία του πατριάρχου Άβραάμ.

6. Οί θεμελιώδεις πηγές του Ισλάμ

Τρεις είναι οί πηγές τής μουσουλμανικής θρησκείας. Τό Κοράνιο, ή Σούννα (Παράδοση) και ή Σαρί'α (ο ισλαμικός νόμος). Η κύρια όμως πηγή είναι τό Κοράνιο, πού θεωρείται ως ο αποκεκαλυμένος λόγος του Θεού, και ακολουθεί ή Σούννα, τά λόγια του προφήτη. Η Σαρί'α είναι ο θρησκευτικός νόμος του Ισλάμ, πού απορρέει από τίς δύο παραπάνω ιερές πηγές και ρυθμίζει τόν βίο τής ισλαμικής κοινότητας. Γι' αυτό θά τήν εξετάσουμε στον οικείο της τόπο.

Τό Κοράνιο (*al-Qur'an*, *Ανάγνωσμα*) κατά τούς πιστούς του Ισλάμ δέν περιέ-

χει άπλώς τήν θεία Αποκάλυψη, αλλά είναι ο ίδιος ο αιώνιος λόγος του Θεού, ή όμιλία Του. Ο Θεός μιλά και ο λόγος Του, ως ιδιώμά του, είναι αιώνιος. Η Αποκάλυψη του λόγου του Θεού είναι ο νόμος και τό θέλημά Του.

Σύμφωνα μέ αυτά τό Κοράνιο είναι ο άκρογωνιαίος λίθος στην ζωή τών Μουσουλμάνων. Η ισλαμική κοινότητα έχει ως ύψιστο κανόνα πίστεως και νομικό κώδικα τής καθημερινής ζωής τό Κοράνιο. Τό Κοράνιο είναι ο νόμος του Θεού και άρα και ο καταστατικός χάρτης τής πολιτείας, άπου θρησκεία και πολιτεία συμπίπτουν στο Ισλάμ. Κατά τήν πίστη τών Μουσουλμάνων δέν υπάρχει πτυχή του μουσουλμανικού βίου πού νά μήν καθορίζεται από τό Κοράνιο. Αφού είναι ο αιώνιος λόγος του Θεού, περιέχει όχι μόνο τίς άλήθειες τής πίστης, αλλά και όλη τήν έπιστήμη και τούς κανόνες τής κοσμικής και πολιτικής ζωής. Στην πραγματικότητα βέβαια πρόκειται για νομικούς υπογραμμούς, και μάλιστα άπλους, και όχι για έπιστήμη.

Οί Μουσουλμάνοι τιμούν επίσης κατ' έξοχήν τό πρόσωπο του Ίησού Χριστού, τής Παρθένου Μαρίας και του Ίωάννου του Προδρόμου. Πιστεύουν στην άσπιλη σύλληψη τής Παρθένου Μαρίας (Κοράνιο 3,42-49) αλλά δέν δέχονται τό θεανθρώπινο πρόσωπο του Χριστού. Αυτό είναι τό πιό δύσκολο σημείο στον διάλογο μεταξύ Χριστιανών και Μουσουλμάνων.

Δίπλα στο Κοράνιο τίθεται ως αυθεντικός έρμηνευτής του ή Σούννα, δηλαδή ή «συνήθεια» ή ο τρόπος μέ τόν όποιο ένεργούσε ο Μωάμεθ και έλυνε διάφορα θρησκευτικά, κοινωνικά και νομικά θέματα, πού άνέκυπταν στην κοινότητά του. Η Σούννα άντλεί τό περιεχόμενό της από μία σειρά από *χαντίθ*, δηλαδή από σύντομες ρήσεις, πού άν και οί περισσότερες είναι μεταγενέστερες του προφήτη, ωστόσο αποδίδονται σ' αυτόν και σέ σπουδαίους συντρόφους του τής πρώτης μουσουλμανικής κοινότητας και δίνουν πληροφορίες για τόν τρόπο πού συνήθιζε νά ενεργεί και νά λύνει τά προβλήματα. Γι' αυτό οί Μουσουλμάνοι, όταν διαβάζουν τό Κοράνιο λένε: *κάλα Τα άλα*, «είπε ο Ύψιστος» ενώ όταν διαβά-

ζουν τήν Σούννα λένε: *κάλα άρ-Ρασούλ*, «είπε ο Απόστολος».

7. Σουννίτες και Σιίτες

Η πλειονότητα του ισλαμικού κόσμου (περίπου τό 90% τών Μουσουλμάνων) είναι Σουννίτες, διότι σπηρίζονται στην Σούννα του προφήτη. Δίπλα σ' αυτούς βρίσκεται ή σπουδαία παράταξη τών Σιιτών (*Shi'at Ali*, παράταξη του Άλη), ο δεύτερος μεγάλος κλάδος του Ισλάμ, πού άνέκυψε για λόγους διαδοχής εϋθύς άμέσως μετά τόν θάνατο του Μωάμεθ, και συνετάραξε τήν ισλαμική κοινότητα μέ πικρές διαμάχες και έμφύλιους σπαραγμούς, από τούς όποιους ο πιό θλιβερός ήταν αυτός του 681 μ.Χ. στα Κέρμπελα του Ιράκ, όπου οί «Σουννίτες» κατέσφαξαν τήν πλειονότητα τών Σιιτών. Έκτοτε ενώ οί Σουννίτες πιστεύουν ότι μετά τόν θάνατο του προφήτη ή προφητεία έληξε, και συνεπώς τό θέλημα του Θεού γίνεται γνωστό μόνο μέ τήν μελέτη του Κορανίου και τής Σούννα του προφήτη, οί Σιίτες

δέχονται ότι μετά τόν προφήτη έληξε βέβαια ή προφητεία, αλλά υπάρχει μία άλλη γνώση, ή *ουαλάγια* (*wal yah* ή *vil yah*), πού κάνει ικανούς τούς Ίμάμδες, οί όποιοι προέρχονται από τόν οίκο του Άλη, νά γνωρίζουν τά βαθύτερα νοήματα τής Αποκαλύψεως. Γι' αυτό ή πράξη τής ζωής τους είναι αξιόπιστη πηγή θρησκευτικής γνώσης. Οί Σιίτες σέβονται βέβαια τήν Σούννα του προφήτη, αλλά δίπλα της τοποθετούν και τήν πράξη τών Ίμαμών ως πηγή γνώσεως του θέληματος του Θεού και τής όρθής πορείας του βίου. Και ενώ ο χαλίφης τών Σουννιτών δέν έχει χαρισματική ή πολιτική έξουσία και είναι ο προσηλυτιστής τής πίστης και τών πιστών (*άι-άσαν-άι-μου μινίν*), ο Ίμάμης τών Σιιτών είναι

και τις δύο εξουσίες, την πολιτική και την πνευματική.

8. Βασικές αρχές του Ισλαμισμού - Διαφορές και προσεγγίσεις προς την αλήθεια της Χριστιανικής Αποκαλύψεως

Αν προσπαθήσουμε να εξετάσουμε τις βασικές αρχές του Ισλάμ και να διαγράψουμε τα κοινά σημεία και τις διαφορές του προς τη χριστιανική πίστη, θα διαπιστώσουμε τα εξής:

Τό Ισλάμ είναι θρησκεία αυστηρώς μονοθεϊστική, ή οποία έχει σχέση αλλά και μεγάλες διαφορές, ιδίως ερμηνείας, με τις θεμελιώδεις αρχές της βιβλικής διδασκαλίας (Ιουδαϊκής και χριστιανικής). Οί βιβλικές διδασκαλίες ήταν διάχυτες στο περιβάλλον του Μωάμεθ. "Ήδη στο αρχική κήρυγμά του βρίσκονται διδασκαλίες που δεν κατανοούνται άλλως, παρά μόνο αν ερμηνευτούν υπό τό φώς της Βιβλικής Αποκαλύψεως.

Οί διδασκαλίες της Αγίας Γραφής βοήθησαν τόν Μωάμεθ να συλλάβει τό νόημα της Ιστορίας του κόσμου. Ή Ιστο-

ρία του κόσμου είναι Ιστορία αποκαλύψεως του θελήματος του Θεού στον κόσμο, που πραγματοποιήθηκε διαμέσου προφητών και αποστόλων του Θεού, οί οποίοι στάλθηκαν κατά καιρούς για να καθοδηγήσουν τούς λαούς στην όρθή πίστη στον ένα Θεό και στην απόλυτη υπακοή στο θέλημά Του.

Γι' αυτό, αν εγκύψει κανείς στή μελέτη του Κορανίου ή επισκεφθεί μία Ισλαμική χώρα, θα διαπιστώσει ότι βρίσκεται σέ μία ατμόσφαιρα όμοια σέ πολλά σημεία προς αυτήν της βιβλικής παραδόσεως. "Όχι μόνον ή πίστη στον ένα Θεό και ή Αποκάλυψη, αλλά και όλα τά ιερά πρόσωπα της Αγίας Γραφής, από τόν Άδάμ ως τόν Ίησού Χριστό και την Παρθένο Μαρία, και όλα σχεδόν τά γεγονότα της Ιστορίας του Θεού στον κόσμο, περνούν μέ σεβασμό στις σελίδες του Κορανίου, και όλα είναι σεβαστά από τούς Μουσουλμάνους. "Έτσι οί Μουσουλμάνοι σέβονται τούς προφήτες της Παλαιάς Διαθήκης και τιμούν τά ιερά πρόσωπα και τούς αποστόλους της Καινής Διαθήκης.

Δέχονται όμως ότι ό τελευταίος στή σειρά των προφητών είναι ό Μωάμεθ, ό όποιος θεωρείται ως σφραγίδα των «προφητών». Αυτός επικυρώνει όλους τούς προηγούμενους προφήτες και τό Κοράνιο του όλες τις προηγούμενες αποκαλύψεις.

Οί Μουσουλμάνοι τιμούν επίσης και' έξοχήν τό πρόσωπο του Ίησού Χριστού, της Παρθένου Μαρίας και του Ίωάννου του Προδρόμου. Πιστεύουν στην άσπιλη σύλληψη της Παρθένου Μαρίας (Κοράνιο 3,42-49) αλλά δέν δέχονται τό θεανθρώπινο πρόσωπο του Χριστού. Αυτό είναι τό πιό δύσκολο σημείο στον διάλογο μεταξύ Χριστιανών και Μουσουλμάνων. "Ο Μωάμεθ στρεφόμενος εναντίον της πολυθείας των Αράβων συμπολιτών του και μη μπορώντας να κατανοήσει την φύσει αΐδιο γέννηση του Υΐου, δηλαδή του Αϊωνίου Λόγου και δευτέρου προσώπου της Αγίας Τριάδος εκ του Πατρός, καθώς επίσης και την εκπόρευση του Αγίου Πνεύματος (του τρίτου προσώπου της Αγίας Τριάδος) εκ του Πατρός, νόμισε ότι οί Χριστιανοί νόθευσαν την καθαρή εὐαγγελική μονοθεΐα και προσέθεσαν κοντά στον ένα Θεό τόν Ίησού και την Ρούαχ, δηλαδή κάποιο θηλυκό πνεύμα, όπως έκαναν οί ειδωλολάτρες Άραβες, οί οποίοι τοποθετούσαν κοντά στον ένα Θεό και άλλους θεούς. Για τόν Μωάμεθ ήσαν τελείως άδιανόητη ή ιδέα ότι ό τριαδικός Θεός της Χριστιανικής Αποκαλύψεως έχει πρόσωπα τά όποια διακρίνονται μεταξύ τους, αλλά δέν συγχέονται και δέν συγχωνεύονται, και ότι κάθε πρόσωπο είναι ό όλος Θεός και όλες οί θεϊές ιδιότητες που υπάρχουν στον Πατέρα συνυπάρχουν οί ίδιες και στον Θεό Λόγο και στον Θεό Πνεύμα, χωρίς αυτό να σημαίνει ότι υπάρχουν τρεις θεοί, αφού τά πρόσωπα κοινωνούν μέ την μία θεϊά ουσία και δέν συγχέονται ούτε συγχωνεύονται. "Έτσι μη έχοντας τις προϋποθέσεις να κατανοήσει την εκ φύσεως αιώνια και αναλλοίωτη γέννηση του Υΐου από τόν Πατέρα, απέρριψε την θεότητα του Χριστού και δίδαξε ότι ό Ίησους είναι βέβαια ένας μεγάλος προφήτης, αλλά ως προς την φύση του είναι απλός άνθρωπος. Κατά την αντίληψη του ό Θεός είναι απόλυτως απρόσιτος και δέν έχει υίους. Τις θέσεις αυτές ανέπτυξε περιτσότερο ή μουσουλμανική θεολογία, ή όποια δέν μπορεί

νά κατανοήσει την περί τρισυποστάτου Θεού χριστιανική διδασκαλία. Μόνον ο ισλαμικός μυστικισμός, ο οποίος αναπτύχθηκε αργότερα μέσα στους κόλπους του Ίσλάμ και δέχθηκε χριστιανικές και νεοπλατωνικές επιρροές, πλησίασε κάπως το νόημα της αιώνιας και αναλλοίωτης ύπαρξεως του ενός και μόνου Θεού και τόν τρόπο με τον οποίο ο Θεός αυτός εκφράζεται ως θεία αντανάκλαση στον κόσμο. Δέν μπόρεσε ωστόσο και αυτός να συλλάβει, παρὰ μόνο νεοπλατωνικώς, τό μυστήριο του Τριαδικού Θεού.

Ώστόσο υπάρχουν αρκετά κοινά στοιχεία, με μεγάλες όμως διαφορές ερμηνείας, μεταξύ των δύο θρησκευτικών παραδόσεων, του Χριστιανισμού και του Ίσλάμ. Στο Κοράνιο οι βασικές περί Θεού, κόσμου και ανθρώπου διδασκαλίες αναπτύσσονται κατά τρόπο που μάς θυμίζουν τις βασικές διδασκαλίες της Αγίας Γραφής, έτσι όπως αυτές διατυπώνονται στα δύο πρώτα κεφάλαια του βιβλίου της Γενέσεως. Άν και σέ πολλά σημεία οι ερμηνείες είναι διαφορετικές, ωστόσο και οι δύο θρησκευτικές παραδόσεις συμφωνούν ότι υπάρχει ένας και μόνος Θεός, δημιουργός του κόσμου, ζών και αιώνιος, γεμάτος αγάπη και οίκτιρμους· ότι δημιούργησε τον κόσμο εκ του μηδενός, ότι έπλασε τον άνθρωπο και ένεφύσησε μέσα του «ψυχήν ζωής» και τον έκανε τό ωραιότερο δημιούργημα του κόσμου, προικισμένο με λόγο και ελευθερία βουλήσεως. Συμφωνούν επίσης στό ότι ο άνθρωπος παρήκουσε την έντολή του Θεού και εξέπεσε από την αρχική του ένδοξη κατάσταση, αλλά ο Θεός δέν τον εγκατέλειψε, και αυτό τό μαρτυρεί η Άποκάλυψη Του που έστειλε στόν κόσμο. Γι' αυτό παραδέχονται την άποκάλυψη των άληθειών της σωτηρίας, ή όποία πραγματοποιήθηκε στην ιστορία με προφήτες και άποστόλους, διαμέσου των οποίων μίλησε ο Θεός στην Άνθρωπότητα. Πιστεύουν επίσης ότι υπάρχει ο κόσμος των άγγέλων, που βοηθούν τους ανθρώπους, και ο κόσμος του διαβόλου, που παραπλανά τον άνθρωπο, και ότι ή ζωή δέν τελειώνει σέ τοῦτον έδω τον κόσμο. Τελικά ο άνθρωπος θά αναστηθεί κατά την έσχάτη ημέρα της κρίσεως και θά ζει αιώνιος κοντά στό Θεό. *Οί εύσεβεις πιστεύουν στόν Θεό, στους*

Άγγέλους Του, στό Βιβλία Του, στους Άποστόλους Του (ανάμεσα στους οποίους δέν κάνουν καμιά διάκριση) και στην έσχάτη Ήμέρα της Κρίσεως (βλ. σούρα 2,285· 4,136).

Οί φράσεις αυτές του Κορανίου ήχουν πολύ οικεία στην άκοή των Χριστιανών.

Κατ' αρχήν ή πίστη στόν ένα Θεό είναι μία λογική και σταθερή βάση για συνεργασία μεταξύ Χριστιανών και Μουσουλμάνων, ώστε νά επικρατήσει ή δικαιοσύνη του Θεού στόν κόσμο. Βασικό μήνυμα της χριστιανικής διδασκαλίας είναι ή πίστη στόν ένα προσωπικό Θεό, ο οποίος δημιουργήσε τά πάντα και φροντίζει γι' αυτά. Έτσι ο αίσθητός κόσμος δέν είναι αὐθύπαρκτος, γιατί από τον Θεό δημιουργείται και από Αυτόν έξαρπάται. Ώστόσο υπάρχει στενή σχέση του Θεού με τον κόσμο και του κόσμου με τον Θεό. Γι' αυτό τό βασικό και σπουδαίο θέμα για την χριστιανική διδασκαλία και ζωή είναι εκείνο του προσωπικού Θεού, ο οποίος κοινωνεί με τον κόσμο και αγαπά τον άνθρωπο. Τό αίσθημα της αμε-

Τό έλεος και ή εύσπλαχνία Του είναι θεμελιώδεις ιδιότητες της φύσεώς του, ή θέλησή του σταθερή και αναλλοίωτη και ή δικαιοσύνη Του ακριβής. Έχει στό σύνολο 99 «ώραία όνόματα» (άλ-άσμα άλ-χουσανά), ενώ τό 100ό είναι ή ακατάληπτη φύση Του (ισμ άλ-Δάτ).

Είναι σαφές ότι οι περισσότερες από τις ιδιότητες αυτές του ενός Θεού προέρχονται από την διδασκαλία περί Θεού της χριστιανικής άποκαλύψεως. Άλλά μέ διαφορετική ερμηνεία. Κατ' έξοχήν για την χριστιανική διδασκαλία ο Θεός είναι πολυώνυμος. Η πολλαπλότητα των ονομάτων Του δείχνει ότι ο Θεός είναι ο άν, ο ζών, ο αγαπών, και ο άνώνυμος χορηγός της ζωής και της θέωσης. Ώστόσο ή θεμελιώδης διαφορά μέ την μουσουλμανική διδασκαλία είναι, όπως τονίσαμε, ή «Τρισυπόστατη Μονάδα», δηλαδή ο Τριαδικός Θεός της χριστιανικής Άποκαλύψεως.

Γιά τό Ίσλάμ ή ένότητα του Θεού σημαίνει ότι ο Θεός είναι ένας κατά τό προσωπό Του, ένας κατά ή ουσία Του (δάτ),

Γιά τό Ίσλάμ ο Θεός δέν είναι πατέρας.

‘Ο Θεός είναι ο Κύριος (ράμπ) και ο άνθρωπος ο δούλος του (άμπντ), άν και την έλλειψη της πατρότητας την αναπληρώνει ή έντονη θεολογική θέση του Ίσλάμ, ότι ο Κύριος είναι πολυέλεος και πολυεύσπλαχνος (άρ-ραχμάν άρ-ραχίμ).

σης παρουσίας του Θεού και της επικοινωνίας μαζί Του γεμίζει την ψυχή του πιστού με βεβαιότητα, θάμβος και γαλήνη, και μετατοπίζει τό κέντρο της δραστηριότητάς του από την ιδιοτέλεια στην αυτοθυσία και την φιλαλληλία.

Όπως λοιπόν ή χριστιανική, έτσι και ή θεμελιώδης αρχή της μουσουλμανικής πίστεως, είναι ή πίστη στόν ένα και μόνο Θεό, τον δημιουργό και Κύριο (Ράμπ) όλου του κόσμου, τον οίκτιρμονα και έλεήμονα (άρ-Ραχμάν άρ-Ραχίμ), τον Βασιλιά (άλ-Μάλικ) κατά την ημέρα της κρίσεως (γιαούμ άλ-Ντίνι). Είναι ο σοφός δημιουργός και ποιητής (άλ-Χάλικ), ο οποίος έδημιούργησε τον κόσμο σέ «έξι ημέρες» και κάθησε έπειτα στόν θρόνο Του (Κουρσί) για νά διοικήσει τά πάντα.

ένας κατά τις ιδιότητές Του (σιφάτ) και ένας κατά τά έργα Του (άφα άλ). Η διδασκαλία αυτή εκφράζεται στό 112ο κεφάλαιο του Κορανίου ως εξής:

«Είπέ Ένας και μόνος (άχαντ)

είναι ο Θεός

ο Θεός ο αιώνιος (σάμαντ).

Δέν έγέννησε

οὔτε έγεννήθη

και κανένα όν δέν όμοιάζει προς Αυτόν».

Συνεπώς τό αντίθετο της καθαρής μονοθεΐας είναι σίρκ (έξομοίωση και συντρόφηση του Θεού με άλλες θεότητες, και άρα ύψιστη βλασφημία).

Έδώ υπάρχουν βέβαια θεμελιώδεις διαφορές από την χριστιανική διδασκαλία, αλλά και πολλές παρανοήσεις. Μερικές από αυτές τις τονίσαμε ήδη παραπάνω.

Ἄλλά ἂν καὶ δὲν ἀρκεῖ ὁ ἐλάχιστος γῶρος τοῦ ἄρθρου μας νὰ ἀσχοληθοῦμε μὲ τὸ τεράστιο θέμα τοῦ Τριαδικοῦ Θεοῦ, ὡστόσο θέλω νὰ τονίσω ἐπιπλέον τῶν ὄσων ἀνάφερα καὶ τὰ ἐξῆς: ὅτι ἡ ὀρθόδοξη χριστιανικὴ διδασκαλία μὲ τὸ κήρυγμά της γιὰ τὴν Ἁγία Τριάδα ὄχι μόνον δὲν ἀρνεῖται ὅτι ὁ Θεὸς εἶναι ἀπολύτως ἓνας, ἀλλὰ καὶ τονίζει ὅτι εἶναι «Τρισυπόστατη Μονάδα». Ὁ τόνος πέφτει στὴ Μονάδα. Τὰ τρία πρόσωπα τῆς Ἁγίας Τριάδος ἐκφράζουν τὸν τρόπο τῆς αἰώνιας καὶ ἀναλλοίωτης (αἰδίας) ὑπάρξεως τοῦ ἑνός καὶ Μόνου Θεοῦ. Μία καὶ μόνη εἶναι ἡ οὐσία τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ ἔχει τρεῖς ὑποστάσεις καὶ τρία πρόσωπα. Τὰ πρόσωπα ὁμῶς εἶναι ἀχώριστα καὶ ἀδιαίρετα. Οὔτε συγχέονται οὔτε συγχωνεύονται. Τὰ πρόσωπα κοινωνοῦν σύμφωνα μὲ τὴν ταυτότητα τῆς μίας οὐσίας. Γι' αὐτὸ κάθε πρόσωπο εἶναι ὀλόκληρος ὁ Θεός. Ἔτσι δὲν ἔχουμε τρεῖς θεοὺς, ἀλλὰ ἓναν ἀπολύτως. Οὐσία καὶ φύση τοῦ Θεοῦ εἶναι ταυτόσημες ἔννοιες. Σημαίνουν τὸ ἴδιο πράγμα, τὴν ἰδιαίτερότητα ὡς ἀτομικότητα. Συνεπῶς οἱ τρεῖς

ὑποστάσεις ὑπάρχουν αἰωνίως στὴν ἐκφάνση τῆς μίας θείας οὐσίας. Εἶναι -επαναλαμβάνουμε- ἓνας τρόπος τῆς αἰώνιας καὶ ἀναλλοίωτης ὑπάρξεως τοῦ ἑνός καὶ μόνου Θεοῦ. Στὴν αἰδία αὐτὴ σχέση τῶν τριῶν προσώπων ἢ ὑποστάσεων τῆς Ἁγίας Τριάδος, μοναδικό αἷτιο εἶναι ὁ Θεὸς Πατέρας. Συνεπῶς μοναδικό αἷτιο τῆς ὑπάρξεως τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, εἶναι ὁ Πατέρας. Τὸ μοναδικό αὐτὸ αἷτιο, δηλαδή ὁ Θεὸς Πατέρας, ἡ ταυτότητα τῆς οὐσίας καὶ ἡ ἑτερότητα τῶν προσώπων, συνιστοῦν τὴν Ἁγία Τριάδα. Γι' αὐτὸ ἀκριβῶς εἶναι Μονάδα τρισυπόστατη. Δὲν πρόκειται λοιπὸν γιὰ τρεῖς ἀνεξάρτητους θεοὺς, ἀλλὰ γιὰ τὸν ἓνα καὶ μόνον Θεὸ ἀπολύτως.

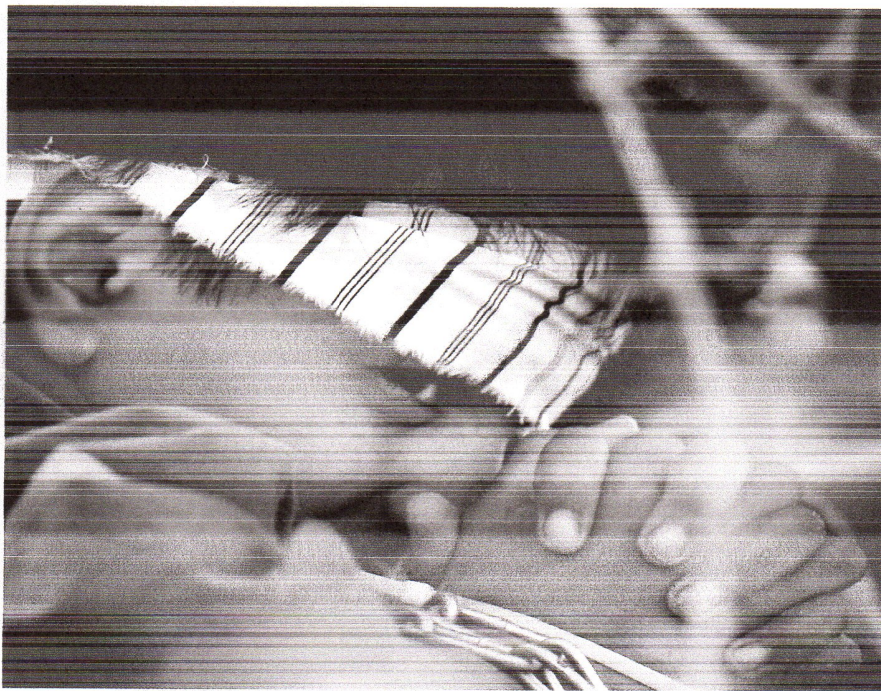
Στὸ σημεῖο αὐτὸ εἶναι σκόπιμο νὰ τονίσουμε ὅτι γιὰ τὴν χριστιανικὴ πίστη ὁ Θεὸς δὲν εἶναι μόνον παντοδύναμος καὶ ὑπερέξοχος, ἀλλὰ καὶ πατέρας, ὁ ὁποῖος διὰ τοῦ δευτέρου προσώπου τῆς Ἁγίας Τριάδος υἰοθέτησε τὸν ἄνθρωπο. Ἔτσι ὁ ἄνθρωπος ἔχει τὴν κατὰ χάρη υἰοθεσία καὶ μὲ τὴν ἔννοια αὐτὴ εἶναι υἱὸς τοῦ Θε-

οῦ. Γιὰ τὸ Ἰσλάμ ὁ Θεὸς δὲν εἶναι πατέρας. Ὁ Θεὸς εἶναι ὁ Κύριος (*ράμπ*) καὶ ὁ ἄνθρωπος ὁ δούλος του (*ἄμπντ*), ἂν καὶ τὴν ἔλλειψη τῆς πατρότητας τὴν ἀναπληρώνει ἡ ἔντονη θεολογικὴ θέση τοῦ Ἰσλάμ, ὅτι ὁ Κύριος εἶναι πολυμέλειος καὶ πολνεύσπλαχνος (*ἄρ-ραχμάν ἄρ-ραχίμ*).

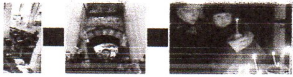
Ἡ διαφορὰ πού ἀνακύπτει στὶς δύο θρησκευτικὲς παραδόσεις ἀπὸ τὴν θεώρηση αὐτὴ τοῦ ἑνός Θεοῦ, βρίσκεται στὴ σωτηρία τοῦ ἀνθρώπου. Κατὰ τὸ Ἰσλάμ ἡ σωτηρία εἶναι θέμα ὑπακοῆς στὴν Ἀποκάλυψη πού ἔστειλε ὁ Θεὸς μὲ τοὺς προφῆτες καὶ τελικὰ μὲ τὸν προφήτη Μωάμεθ. Ὁ Θεὸς προοίκισε τὸν ἄνθρωπο μὲ λόγο καὶ σοφία καὶ μπορεῖ νὰ καταλάβει τὴν Ἀποκάλυψη, πού εἶναι νόμος Θεοῦ καὶ ἀσφαλῆς ὁδηγία καὶ σωτηρία (*χουντάν οὐά φουρκάν*). Ἱστορία ὁμῶς τῆς σωτηρίας μὲ μυστηριακὴ ἔννοια, ὅπως τὴν ἔννοεῖ ἡ χριστιανικὴ διδασκαλία πού δέχεται τὸν Ἰησοῦ ὡς Θεᾶνθρωπο καὶ Σωτῆρα, δὲν ὑπάρχει στὸ Ἰσλάμ. Σύμφωνα μὲ τὴ χριστιανικὴ διδασκαλία ὁ Ἰησοῦς, ὡς προαιώνιος Λόγος τοῦ Θεοῦ, εἶναι ὁ ἕνας αἰώνιος Θεός, πού ἔρχεται σὲ μίᾶ συγκεκριμένη ἱστορικὴ στιγμή, καὶ ἐνῶ εἶναι ὁ αἰώνιος καὶ ἀναλλοίωτος Θεός, γίνεται καὶ τέλειος ἄνθρωπος, γιὰ νὰ προσλάβει καὶ τὴν ἀνθρώπινη φύση, νὰ τὴν σώσει καὶ νὰ τὴν δοξάσει. Μία τέτοια ὁμῶς ἐρμηνεία εἶναι τελείως ξένη γιὰ τὸ Ἰσλάμ καὶ, ὅπως τονίσαμε ἤδη, αὐτὸ εἶναι τὸ δύσκολο σημεῖο στὸν διάλογο μὲ τοὺς Μουσουλμάνους.

Ἡ κατ' ἐξοχὴν ἐκφραση τῶν οἰκτιρῶν τοῦ Θεοῦ εἶναι ἡ Ἀποκάλυψη καὶ ἡ προφητεία. Ὅπως κατὰ τὴ χριστιανικὴ διδασκαλία ὁ Θεὸς μίλησε ἀπὸ τὰ παλιὰ χρόνια πολυμερῶς καὶ πολυτρόπως διὰ τῶν προφητῶν στὴν Ἀνθρωπότητα, ἔτσι καὶ γιὰ τὸ Ἰσλάμ ἔστειλε κατὰ καιροὺς προφῆτες σ' ὅλο τὸν κόσμον καὶ σ' ὅλους τοὺς λαοὺς. Γι' αὐτὸ ἡ προφητεία καὶ ἡ τιμὴ πρὸς τοὺς προφῆτες καὶ τοὺς ἀποστόλους τοῦ Θεοῦ ἀποτελοῦν θεμελιώδεις ἀρχές καὶ τῆς ἰσλαμικῆς πίστεως. Ἐννοεῖται βέβαια ὅτι ὑπάρχουν ὀρισμένες βασικὲς διαφορὲς ἐρμηνείας στὶς δύο θρησκευτικὲς παραδόσεις, κυρίως ὅσον ἀφορᾷ τὴν ἱστορία τῆς σωτηρίας.

Γιὰ τὴ χριστιανικὴ διδασκαλία, ὁ

άνθρωπος μετά την πτώση του από τον παράδεισο έχασε την καθαρή θεογνωσία, και συνεπώς δεν μπορούσε μόνος του να προχωρήσει στο καλό και να σωθεί. Χρειαζόταν επομένως την Άποκάλυψη και όλο το σχέδιο της ιστορίας της σωτηρίας του Θεού για να σωθεί. Για τους Μουσουλμάνους όμως δεν έχασε τη θεογνωσία. Έτσι ανακύπτει το ερώτημα: αν ο άνθρωπος έχει την ικανότητα να κατανοήσει τα μυστήρια του Θεού, τότε σέ τί χρειαζόταν η Άποκάλυψη και η προφητεία; Η Άποκάλυψη κατά το Ίσλάμ είναι ανάμνηση της Μονοθείας, την οποία έχασε ο άνθρωπος. Γι' αυτό ακριβώς χρειάζεται η προφητεία. Όπως είπαμε, κατά τη μουσουλμανική πίστη η προφητεία τελειώνει με τον Μωάμεθ. Τό ότι όμως δεν θά έλθει άλλος προφήτης, θέτει τους Μουσουλμάνους σε μία ασυνήθιστη σχέση με τον κόσμο. Η ημέρα της κρίσεως δεν θά άργήσει να έρθει. Τό τέλος του κόσμου είναι πάντα εν δυνεί. Μπορεί να άργήσει να έρθει, αλλά θά έρθει. Από εδώ ανακύπτει τό καθήκον των Μουσουλμάνων να φυλάξουν την Άποκάλυψη του Κοραάνου και την Μονοθεΐα.

Αυτό μάς οδηγεί στην αντίληψη που έχουν οι Μουσουλμάνοι για τον κόσμο και για τά έσχατα. Και εδώ υπάρχουν πολλά κοινά με την διδασκαλία της χριστιανικής πίστεως. Ο κόσμος είναι δημιουργία του Θεού. Παίρνοντας τη σχετική διδασκαλία της Άγίας Τραφής (Γεν. 1 κ.εξ.) ο Μωάμεθ διδάσκει πως ο Θεός δημιούργησε τον κόσμο εν τω μηδενός και σε έξι ημέρες. Έθεσε τάξη και άρμονία στη δημιουργία και μεριμνά προσωπικά για την συντήρηση και την διακυβέρνησή της. Ο κόσμος είναι γεμάτος σημεΐα και νοήματα (άγιατ), που περιγράφει με θαυμαστό τρόπο τό Κοράνιο. Ο κόσμος έχει τέλος, αλλά θά γίνει και πάλι καινούργιος κατά την ημέρα της αναστάσεως.

Έτσι φτάνουμε στον άνθρωπο, ο οποίος αποτελεί τό κύριο σημεΐο αναφοράς του θέματός μας. Όλος ο άγώνας της θρησκείας γίνεται για την σωτηρία του ανθρώπου. Ο άνθρωπος είναι και για τον Χριστιανισμό και για τό Ίσλάμ τό ανώτατο δημιούργημα του Θεού (ή κορωνίδα της δημιουργίας). Για τό Ίσλάμ μάλιστα ο άνθρωπος είναι ο αντιπρόσωπος (χαλίφα) του Θεού επί της

γής. Η ιστορία της δημιουργίας του Άδάμ είναι και στο Κοράνιο, κατά τις γενικές της γραμμές, όμοια με αυτή της βιβλικής διδασκαλίας, από την όποια προέρχεται, με πολλές όμως διαφορετικές έρμηνείες.

Η συγγένεια του Ίσλάμ με τη χριστιανική διδασκαλία βρίσκεται στην έλπίδα των έσχάτων. Όλόκληρη η έσχατολογική προοπτική του Ίσλάμ είναι μία άναμνηση της ελεύσεως του Θεού, που θά άποκαταστήσει τον άνθρωπο στην προηγούμενη θέση του. Τά έσχατα περιγράφονται με τρομερές εικόνες στο Κοράνιο, που θυμίζουν όρισμένα χωρία του Εύαγγελίου. Κατά την έσχατη ημέρα, άφου καταστραφούν τά πάντα, θά σαλπίσει ο άγγελος και όλοι οι άνθρωποι θά αναστηθούν και θά οδηγηθούν μπροστά στο φοβερό βήμα του Θεού για να κριθούν. Όλοι θά λάβουν την άμοιβή των έργων τους. Αυτή η κοινή προσδοκία της αναστάσεως είναι μία δυνατή πίστη, που μπορεί να μάς έμπνεύσει τά αισθήματα της φιλίας και της ειρηνικής συνεργα-

τικά όσο και τά πολιτικά πράγματα της «κοινωνίας του Θεού», και είναι ο μόνος μεσίτης μεταξύ Θεού και ανθρώπου. Γι' αυτό τό Ίσλάμ δεν έχει μεσίτη και λυτρωτή. Και έφόσον δεν υπάρχει μεσίτης και λυτρωτής, δεν υπάρχουν ιερατείο και μυστήρια σ' αυτό.

Αν λάβουμε υπόψη την ιδιότητα αυτή του Ίσλάμ, τότε μπορούμε να κατανοήσουμε την συμμετοχή του στα σύγχρονα γεγονότα του κόσμου, και ιδιαίτερα τό νόημα που δίδει στον πόλεμο και την ειρήνη. Στο Ίσλάμ θρησκεία και κράτος ταυτίζονται. Με την καθαρώς θεωρητική της μορφή η προσευχόμενη κοινότητα αποτελεί συγχρόνως και τό αγωνιζόμενο στράτευμα. Γι' αυτό ο μουσουλμανικός στρατός αποτελεί «τόν στρατό του Άλλάχ» και τό δημόσιο ταμείο «τό ταμείο του Άλλάχ». Με ανάλογο τρόπο ο θρησκευτικός νόμος είναι συγχρόνως και νόμος της πολιτείας και αντίστροφα. Γι' αυτό τά θρησκευτικά προβλήματα είναι συγχρόνως πολιτικά και τά πολιτικά θρησκευτικά.

Στό Ίσλάμ θρησκεία και κράτος ταυτίζονται. Με την καθαρώς θεωρητική της μορφή η προσευχόμενη κοινότητα αποτελεί συγχρόνως και τό αγωνιζόμενο στράτευμα.

Γι' αυτό ο μουσουλμανικός στρατός αποτελεί «τόν στρατό του Άλλάχ» και τό δημόσιο ταμείο «τό ταμείο του Άλλάχ».

σίας. Αν και πρέπει να λάβουμε υπόψη πάλι όρισμένες θεμελιώδεις διαφορές έρμηνείας μεταξύ Χριστιανισμού και Ίσλάμ στην θεώρηση του παραδείσου και της κολάσεως.

9. Τό Ίσλάμ ως θρησκεία μαζί και πολιτεία

Γενικώς τό Ίσλάμ δεν είναι μυστηριακή θρησκεία. Δεν θεωρεί τον έαυτό του μόνο ως θρησκεία, αλλά και ως κοινωνία του Θεού, η όποια συνενώνει θρησκευτική και πολιτική μαζί έξουσία. Στην κοινωνία αυτή δεν υπάρχει διάκριση μεταξύ θρησκείας και πολιτείας, μεταξύ θείου και ανθρώπινου νόμου. Ο νόμος του Θεού, όπως άποκαλύπτεται στο Κοράνιο, ρυθμίζει τόσο τά θρησκευ-

Ο ιερός νόμος καθορίζει όχι μόνον την φύση της Ισλαμικής κοινωνίας αλλά και τά καθήκοντα του πιστού μέσα σ' αυτήν. Τους «στύλους» του Ίσλάμ αποτελούν πέντε βασικά καθήκοντα που όρίζει ο Ισλαμικός νόμος. Αυτά είναι η όμολογία (σαχάντα) της πίστες στον ένα Θεό και στο προφητικό αξίωμα του Μωάμεθ, η προσευχή (σαλάτ), που πρέπει να γίνεται πέντε φορές στη διάρκεια της ημέρας, η νομικώς καθοριζόμενη «έλεμμοσίνη» (ζακάτ) για τις ανάγκες των φτωχών της Ισλαμικής κοινότητας, η νηστεία (σαουμ) κατά τον σεληνιακό μήνα Ramadan, και τό προσκύνημα (χάτζ) στους ιερούς τόπους της Μέκκας και της Μεδίνας. Από την Ισλαμική κοινότητα καθορίζονται επίσης τά «νομικώς έπιτρεπτά» (χαλάλ)

πὴν ἀπανθρωπιά, καὶ ἀποθαρρύνει τὴν ἐλεύθερη συζήτηση καὶ τὸν κριτικό σκοπασμό, πού ἐλευθερώνουν τὸ πνεῦμα καὶ κάνουν εἰρηνική τὴν καρδιά. Ὡστόσο παρὰ τὰ ὅσα λέγονται γιὰ τὸν ἰσλαμικό φονταμενταλισμό, δὲν πρέπει νὰ νομίσουμε ὅτι ὅλος ὁ μουσουλμανικός κόσμος εἶναι φονταμενταλιστές. Οἱ φονταμενταλιστές εἶναι λιγότεροι τοῦ εἴκοσι τοῖς ἑκατό τοῦ ἰσλαμικοῦ κόσμου, ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ διακρίνονται σὲ ἐκείνους πού θέλουν νὰ τηρήσουν τὶς ἀρχές τῆς ἰσλαμικῆς πίστεως, ἀλλὰ δὲν υἱοθετοῦν τὴν βία, καὶ σ' ἐκείνους πού ἔχουν ἀκαμπτη, ἀδιάλλακτη καὶ ὀλοκληρωτικὴ προσήλωση στὶς ἀρχές τῆς μουσουλμανικῆς θρησκείας. Οἱ φονταμενταλιστές αὐτοὶ εἶναι κλειστὲς θρησκευτικὲς καὶ πολιτικὲς κινήσεις μὲ ἐνιαῖο πρόγραμμα καὶ ἀκραῖες θέσεις. Οἱ ὀπαδοὶ τους προσκολλῶνται, ὅπως καὶ οἱ Χριστιανοὶ φονταμενταλιστές, στὴν κατὰ γράμμα ἐρμηνεία τῶν γραφῶν τους, δὲν ἐπιτρέπουν καμιά ἐρμηνεία τῆς κορανικῆς ἀποκαλύψεως καὶ ἀπορρίπτουν τελείως κάθε νεωτερισμὸ καὶ κάθε μορφὴ ἐκκοσμίκευσης τῆς μουσουλμανικῆς κοινωνίας. Κύρια θέση τοῦ ἰσλαμικοῦ φονταμενταλισμοῦ πρὸς τὴ Δύση εἶναι ἡ ἀπέχθεια πρὸς καθεὶ τὸ δυτικόν. Ἄκρατοὶ φονταμενταλιστές, ὅπως οἱ ἀδελφοὶ Μουσουλμάνοι τῆς Αἰγύπτου καὶ ἄλλες παρόμοιες ὀργανώσεις σὲ ἄλλα ἰσλαμικὰ κράτη, κατηγοροῦν τὴ Δύση ὅτι συνωμοτεῖ κατὰ τοῦ Ἰσλάμ καὶ ἐπιδιώκει τὴν καταστροφή του. Οἱ παλιές ἐπίσης γραμμὲς μάχης μεταξὺ *Dar al-Islam* (οἴκου τοῦ Ἰσλάμ) καὶ *Dar al-harb* (οἴκου τοῦ πολέμου) ἀναβιώνουν μεταξὺ τῶν ἀκραίων φονταμενταλιστῶν.

12. Τζιχάντ, ὁ «ἱερός ἀγώνας» ἢ «πόλεμος»

Ἔτσι μποροῦμε νὰ κατανοήσουμε τὸν λεγόμενον «ἱερό πόλεμο» (*jihad*) τοῦ Ἰσλάμ, γιὰ τὸν ὁποῖο πολὺς λόγος ἔγινε τελευταῖα. Τζιχάντ σημαίνει τὸν «ἐντονο ἱερό ἀγώνα», καὶ εἶναι γιὰ τοὺς Μουσουλμάνους ἀτομικὸ καὶ συλλογικὸ καθήκον, πού ἀποσκοπεῖ στὴν ἐξάπλωση καὶ τὴν κυριαρχία τῶν «δικαίων τοῦ Θεοῦ» (στὴν πραγματικότητα τοῦ Ἰσλάμ) σ' ὅλη τὴ γῆ. Πολλές φορές ἐρμηνεύεται ὡς μαρτυρία τοῦ Μουσουλμάνου στὸν ἀγώνα τῆς πίστεως, εἶναι ὅμως καθήκον κάθε

Μουσουλμάνου ὅταν τὸ Ἰσλάμ ἀπειλεῖται. Ἐνδιαφέρουσα εἶναι ἡ ἐρμηνεία πού δίνουν οἱ μυστικοὶ τοῦ Ἰσλάμ στὸν «ἀγώνα» αὐτόν. Σύμφωνα μ' αὐτούς, Τζιχάντ σημαίνει τὸν ἀκατάπαυστο ἐσωτερικὸ πνευματικὸ ἀγώνα ἐναντίον τῶν παθῶν, τὰ ὅποια δεσμεύουν τὴν ἐλευθερία τοῦ ἀνθρώπου.

Θὰ ἦταν πολὺ σπουδαία ἰδεολογία ἂν συνέβαινε πράγματι ἔτσι. Ὡστόσο, στὸν κόσμον τοῦ Ἰσλάμ τὸ Τζιχάντ ἔχει μίαν δραστικότερη σημασία. Εἶναι πραγματικὸς ἀγώνας κάθε Μουσουλμάνου, ὁ ὁποῖος ἔχει καθήκον νὰ ἀγωνίζεται γιὰ τὰ δίκαια τῆς πίστεως του. Βέβαια τὸ Τζιχάντ δὲν σημαίνει πάντοτε ὅτι πρέπει ἀναγκαστικὰ ὁ Μουσουλμάνος νὰ διεξάγει πόλεμο μὲ τοὺς μὴ Μουσουλμάνους, στὴν πράξη ὅμως πολλές φορές ἔτσι ἐφαρμόστηκε. Γενικῶς πάντως τὸ καθήκον αὐτὸ εἶναι ὑποχρεωτικὸ γιὰ κάθε Μουσουλμάνο μόνο ὅταν κινδυνεύει τὸ Ἰσλάμ. «Ἱερός πόλεμος» μέσα στὴν ἐπικράτεια τῆς ἰσλαμικῆς χώρας εἶναι ἀδιανόητος. Ὡστόσο τέτοιοι πόλεμοι δὲν

Παρὰ τὰ ὅσα λέγονται γιὰ τὸν ἰσλαμικό φονταμενταλισμό, δὲν πρέπει νὰ νομίσουμε ὅτι ὅλος ὁ μουσουλμανικός κόσμος εἶναι φονταμενταλιστές. Οἱ φονταμενταλιστές εἶναι λιγότεροι τοῦ 20% τοῦ ἰσλαμικοῦ κόσμου, ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ διακρίνονται σὲ ἐκείνους πού θέλουν νὰ τηρήσουν τὶς ἀρχές τῆς ἰσλαμικῆς πίστεως, ἀλλὰ δὲν υἱοθετοῦν τὴν βία, καὶ σ' ἐκείνους πού ἔχουν ἀκαμπτη, ἀδιάλλακτη καὶ ὀλοκληρωτικὴ προσήλωση στὶς ἀρχές τῆς μουσουλμανικῆς θρησκείας.

ἔλειψαν ἐξαρχῆς, μόνο πού δὲν ὀνομάζονται Τζιχάντ.

Στὸ Κοράνιο τὸ Τζιχάντ παρουσιάζεται ὡς «δραστήρια συμμετοχὴ τοῦ πιστοῦ στοὺς ἀγῶνες γιὰ τὴν ἐγκαθίδρυση τῶν δικαίων τοῦ Θεοῦ στὴ γῆ». Ὁ ἀγώνας αὐτός γίνεται τόσο μὲ ὄπλα ὅσο καὶ μὲ μία χωρὶς βία ὑποχρέωση γιὰ τὴν ὑπόθεση τοῦ Θεοῦ. Μερικοὶ συγγραφεῖς τοῦ Ἰσλάμ ξεχωρίζουν τὸ Τζιχάντ ἀπὸ τὸν κοσμικὸ καὶ ἀνιερο πόλεμο καὶ δέχονται ὅτι τὸ Τζιχάντ δὲν ἐπιτρέπεται νὰ υπερβεῖ τὰ ὅρια, δηλαδή νὰ φονεύει κανεὶς ἀπὸ ἐκδίκηση, καὶ ἐπίσης πρέπει νὰ σταματήσει ἀμέσως μόλις ὁ ἐπιτιθέμενος ἀποσυρθεῖ. Ἀντίθετα ὅμως πρὸς τὸν σκοπὸ πού ἐντέλλεται τὸ Κοράνιο καὶ οἱ παραπάνω Μουσουλμάνοι συγγραφεῖς,

τὸ Τζιχάντ κατὰ τὴν ἐποχὴ μετὰ τὸν Μωάμεθ πῆρε μίαν ἄλλην ἐννοία. Κοσμικοὶ ἀγῶνες καὶ πόλεμοι γιὰ πολιτικὴ καὶ οικονομικὴ δύναμη πῆραν θρησκευτικὴ ἐννοία καὶ ἔγιναν Τζιχάντ. Στὴν ἐννοία αὐτὴ προστέθηκε ἔπειτα καὶ ἡ πίστη γιὰ δυναμικὸ ἀγώνα πρὸς βελτίωση τοῦ κόσμου. Ἡ ἰδέα ὅτι ὁ ὑφιστάμενος κόσμος δὲν εἶναι καθ' ἑαυτὸν κακὸς καὶ ὅτι ὑπὲρ τὴν κυριαρχία τῆς ὀρθῆς θρησκείας μπορεῖ νὰ βελτιωθεῖ, δημιουργεῖ, κάτω ἀπὸ προϋποθέσεις, κίνητρα γιὰ θρησκευτικὲς κατακτήσεις. Ὁ Μουσουλμάνος θεωρεῖ τὴν ἰδέα αὐτὴ ὡς καθήκον του πρὸς τὴ δημιουργία. Γι' αὐτὸ φρονεῖ ὅτι πρέπει νὰ ἀγωνιστεῖ ὥστε νὰ πραγματοποιηθεῖ στὴ γῆ μίαν τάξιν κατὰ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ. Κατὰ τὴν ἀντίληψη αὐτὴ, ἡ δυναμικὴ αὐτὴ ἐπέμβαση στὰ πράγματα τοῦ κόσμου εἶναι ἀναγκαῖο κακόν, ὅσο στὸν κόσμον ὑπάρχουν ἐχθρικές δυνάμεις.

Ἡ στενὴ σύνδεση θρησκείας καὶ πολιτικῆς συνετέλεσε συχνὰ ὥστε ὁ πιστὸς νὰ ἐξισώνει τὶς πολιτικὲς ἥττες καὶ τὶς οικονομικὲς ἀποτυχίες μὲ μίαν θρησκευτικὴ

παρακμὴ καὶ ἀποτυχία. Ἡ ἰσλαμικὴ ἱστορία ἔμαθε τὸν Μουσουλμάνο νὰ σκέπτεται ὅτι ἡ θρησκευτικὴ ἀνάπτυξη τοῦ Ἰσλάμ ἦταν συνδεδεμένη μὲ τὶς πολιτικὲς ἐπιτυχίες. Γι' αὐτὸ μὲ περηφάνεια ἀναπολεῖ τὴν ἐποχὴ τῶν μεγάλων ἐπιτυχιῶν τῶν πρώτων αἰώνων τοῦ Ἰσλάμ καὶ θεωρεῖ τὴν ἐποχὴ ἐκείνη ὡς ἕνα χρέος γιὰ τὸ παρόν. Μὲ τὴν ἐννοία αὐτὴ ἡ ἰσλαμικὴ νομοθεσία καθιέρωσε τὸ Τζιχάντ ὡς «ἱερό ἀγώνα» ἢ «πόλεμο» γιὰ χάριν τοῦ Ἄλλάχ μὲ ὅλη τὴν δύναμιν τῶν ἀριθμῶν καὶ τῶν ὀπλων. Γι' αὐτὸ ἀπὸ τὴν ἰσλαμικὴ θρησκεία δόθηκε στὸν ἀγώνα αὐτὸ ἡ ὑψίστη σπουδαιότητα καὶ ἔτσι τὸ Τζιχάντ εἶναι ἕνας ἀπὸ τοὺς στύλους τοῦ Ἰσλάμ.

Ἔτσι καταλαβαίνουμε τὴν διαφορὰ

μεταξύ της αγάπης του Χριστού προς τον άνθρωπο και του αγώνα του Ισλάμ για την πίστη.

13. Η σημερινή κατάσταση της ισλαμικής κοινωνίας

Για να αντιληφθεί κανείς την πολιτική κρίση που διέρχονται σήμερα οι μουσουλμανικές χώρες, πρέπει να αναχθεί στο παλαιότερο παρελθόν τους. Η ευρωπαϊκή επέκταση στην Ανατολή κατά την περίοδο της αποικιοκρατίας είχε σοβαρές επιπτώσεις στις χώρες του Ισλάμ. Κατέλυσε τις παλιές δομές του κράτους και του νόμου και στη θέση τους τοποθέτησε κρατικούς μηχανισμούς κατά τα ευρωπαϊκά πρότυπα. Η αναμόρφωση αυτή της ισλαμικής κοινωνίας προκάλεσε βαθιά πολιτική, κοινωνική και θρησκευτική κρίση.

Όταν στις δεκαετίες του 1950-60 η αποικιοκρατία απεσύρθη, οι ελπίδες ότι τα ελεύθερα ισλαμικά κράτη θα προωθήσουν την κοινωνική πρόοδο με την χρήση της τεχνολογίας και της επιστήμης διαψεύστηκαν. Τα νέα κράτη δεν κατόρθω-

σαν ούτε την ανεξαρτησία τους από τα αλληλοσυγκρούμενα συμφέροντα των μεγάλων δυνάμεων να επιτύχουν, ούτε την εσωτερική ανασυγκρότηση της χώρας να προωθήσουν. Δέν σημειώθηκε επίσης ομαλή πορεία στις εσωτερικές πολιτικές εξελίξεις. Έγιναν σχεδόν παντού προσπάθειες για κοινοβουλευτική δημοκρατία, αλλά μία πραγματική συμμετοχή όλου του λαού στις πολιτικές αποφάσεις δεν έπετεύχθη. Τό ίδιο συνέβη και με την οικονομία. Οι διαφορές μεταξύ φτωχών και πλουσίων αντί να μικρύνουν μεγάλωσαν. Έτσι πολλοί Μουσουλμάνοι σήμερα αδιαφορούν για τα προγράμματα της εθνικοποίησης του πλούτου, του φιλελευθερισμού ή του σοσιαλισμού. Πολλοί τα δέχονται με καχυποψία, ως ξένα και επιζήμια για την παράδοσή τους κακέκτυπα της Δύσης. Στά δύσκολα αυτά προβλήματα έρχονται να προστεθούν και τα πολιτικά γεγονότα των πρόσφατων δεκαετιών με την ισλαμική επανάσταση στην Περσία, ιδιαίτερα μάλιστα του πολέμου του Περσικού Κόλπου και των επακόλουθων

έως σήμερα γεγονότων στην περιοχή.

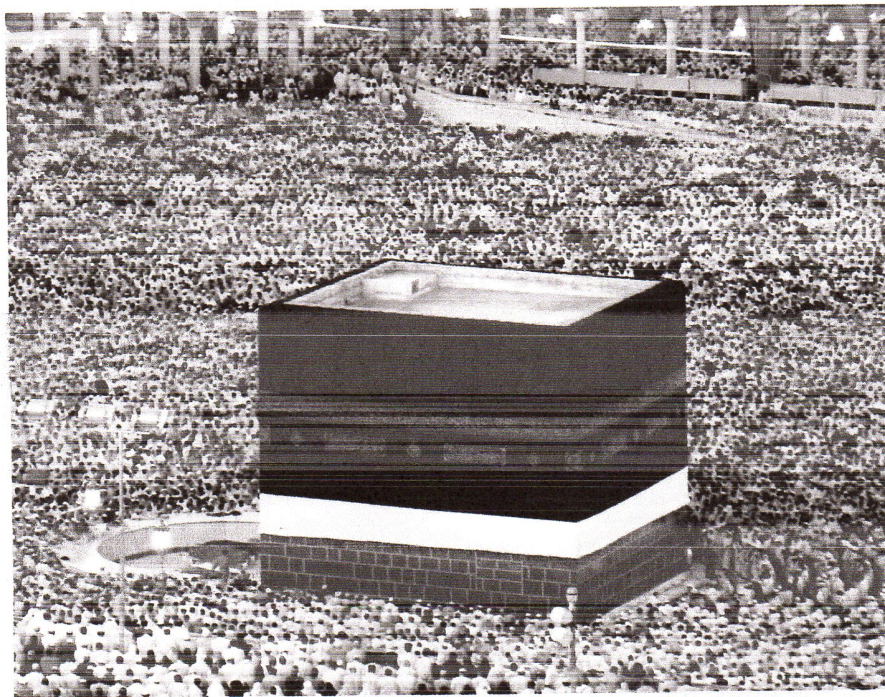
Έτσι καταλαβαίνουμε γιατί τα κηρύγματα των φονταμενταλιστών άσχοιαν επιρροή στις λαϊκές μάζες. Όταν τα οικονομικά προβλήματα είναι πιεστικά και ο λαός πένεται, είναι φυσικό να παρασύρεται από φανατικούς Μεσσίες και να ξεσπά. Καταλαβαίνουμε βέβαια ότι τα θλιβερά και άπρεπα επεισόδια των φονταμενταλιστών δεν τα προκαλεί ο λαός, και τέτοια γεγονότα δεν λείπουν και από τις μεγάλες πόλεις της βορειοδυτικής Δύσης. Οι κρίσεις ωστόσο στην Ανθρωπότητα είναι μεγάλες και το ερώτημα «που οδεύει τό Ισλάμ, που οδεύει ό κόσμος;» τίθεται έντονα.

14. Θεμελιώδεις αρχές του Χριστιανισμού στον διάλογο με τό Ισλάμ

Μεταξύ Χριστιανισμού και Ισλάμ παρατηρείται σήμερα μία προσπάθεια διαλόγου, ό οπούος οδηγεί στην αλληλογνωριμία και την άρση των εκατέρωθεν παρανοήσεων, και δημιουργεί τις βασικές προϋποθέσεις για αλληλοσεβασμό και ειρηνική συνύπαρξη των λαών. Βασικές αρχές της Ορθόδοξης Ανατολικής Θεολογίας για συνεργασία με την μη χριστιανική Ανθρωπότητα και συμμετοχή στην λύση στά προβλήματα του κόσμου, είναι ή πίστη στον Θεό, ή σημασία του κόσμου και ή αξία του ανθρώπου.

Όπως ήδη τονίσαμε, τό βασικό και σπουδαίο θέμα για τη χριστιανική διδασκαλία και ζωή είναι αυτό του προσωπικού Θεού, ό Όποιος κοινωνεί με τόν κόσμο και αγαπά τόν άνθρωπο, και όχι εκείνο του Θεού ως άφρημένης φιλοσοφικής έννοιας. Τό αίσθημα της άμεσης παρουσίας του Θεού και της επικοινωνίας μαζί Του πλουτίζει, ύψώνει και όμορφώνει την ζωή του πιστού. Έτσι ό Θεός της Αποκάλυψης, ιστορικός και κοινωνικός, γι' αυτό και Τριαδικός. Υπό τό πρίσμα αυτό έχει σημασία ό αγώνας του Χριστιανού και της Έκκλησίας στό χώρο των λαών, ώστε να καρποφορήσουν τά αγαθά του πολιτισμού και της θείας ζωής στην κοινωνία.

Τό δεύτερο και σπουδαίο θέμα είναι ό

Μουσουλμάνοι στη Μέκκα

κόσμος, ή δημιουργία του Θεού. Άκριβώς επειδή ο κόσμος είναι έργο του Θεού, μέσα στο οποίο πραγματώνεται ή τελείωση του ανθρώπου, γι' αυτό ή χριστιανική διδασκαλία δίνει μεγάλη σημασία στον κόσμο. Έπομένως ή συνεργασία με πιστούς άλλων θρησκειών για τήν συντήρηση του κόσμου και τήν βελτίωση τής κοινωνίας θεωρείται έργο θεάρεστο. Ο κόσμος είναι ο καθρέπτης τής φυσικής αποκαλύψεως του Θεού. Ο Θεός με τήν παρουσία Του δίνει ουσία στα πάντα, τά ζωοποιεί και τά όμορφώνει.

Αν λάβουμε υπόψη όλα αυτά, αν σκεφθούμε πόσο συνυφαίνεται τό κτιστό μέ τό άκτιστο, καταλαβαίνουμε ποιά μεγάλη σημασία έχει για τόν Χριστιανό ή δημιουργία και ή όμορφιά του κόσμου. Ο Χριστιανός θαυμάζει, συγκινείται και σέβεται τόν κόσμο, τό στολίδι του Θεού. Συνεπώς άνησυχεί για τήν καταστροφή του κόσμου, για τήν άπειλή κατά τής ζωής τήν οποία άπεργάζονται τά όπλα τής μαζικής καταστροφής, για τίς διαμάχες και θλίψεις στον κόσμο που δημιουργούν οί φανατισμοί και οί άνταγωνισμοί των μεγάλων συμφερόντων. Άνησυχεί επίσης για τήν κρίση των άξιών και για τό οικολογικό πρόβλημα που αντιμετώπιζει σήμερα ή ύφήλιος. Έπομένως τό μήνυμα που έχει να δώσει ή χριστιανική πίστη στον σύγχρονο άνθρωπο, είναι να μάθει να διαβάσει τό «μεγάλο βιβλίο τής φύσης» και να βρούκει σ' αυτό τά «σημεία» τής σοφίας του Θεού. Σ' αυτό ύπάρχει άνεξάντλητο απόθεμα συμβόλων, με τά όποια μäs μιλά ο Θεός.

Τό κεντρικό ενδιαφέρον τής χριστιανικής διδασκαλίας και διδαχής είναι τό ανθρώπινο πρόσωπο. Ο κόσμος είναι σπουδαίος, επειδή ύπάρχει ο άνθρωπος, ο όποιος τόν καταξιώνει λογικώς. Καταλαβαίνουμε λοιπόν ότι ή ιερότητα του προσώπου και ή διαφύλαξη τής τιμής και τής αξιοπρέπειάς του είναι θεμελιώδης αρχή τής χριστιανικής πίστεως και αυτή ένέπνευσε τούς Πατέρες τής Έκκλησίας. Η χριστιανική αυτή διδασκαλία για τό ανθρώπινο γένος άποτελεί πηγή για τούς ευγενείς άγωνες για περιφρούρηση τής άξίας του ανθρώπινου προσώπου και του αγαθού τής ειρήνης στον κόσμο. Η κοινή με τό Ισλάμ άποδοχή τής μεγάλης άξίας του ανθρώπινου

προσώπου μπορεί να οδηγήσει σε δημιουργική συνεργασία.

Χωρίς ή συνεργασία και επικοινωνία αυτή να σημαίνει παραχάραξη τής πίστεως μας, είναι σαφές ότι ή αγάπη προς όλους τούς ανθρώπους και ή συμμετοχή του Χριστιανού στη λύση των συγχρόνων προβλημάτων που πιέζουν τόν κόσμο, είναι θεμελιώδεις αρχές τής χριστιανικής διδασκαλίας. Άκριβώς, ό,τι ή χριστιανική διδασκαλία έχει να προσφέρει στον κόσμο, αυτό είναι ή αγάπη. Η αγάπη άποτελεί τήν ουσία του μυστηρίου τής θείας Οικονομίας, του μυστηρίου τής έν Χριστώ σωτηρίας, που πραγματοποιήθηκε για όλη τήν Άνθρωπότητα. Όσον άφορά τήν ελληνική παράδοση, άς έχουμε υπόψη αυτό που ήδη τονίσασε στην αρχή. Όπι δηλαδή από τά μέσα του 8ου έως τά μέσα του 13ου αιώνα σημειώθηκε στον άραβο-ισλαμικό κόσμο μεγάλη μεταφραστική δραστηριότητα, στή διάρκεια τής όποιας μεταφράστηκαν στα άραβικά όλα σχεδόν τά έργα του Άριστοτέλη και πολυάριθμα έργα άρχαίων Έλλήνων φιλο-

άλλοτριωμένου κόσμου, ο όποιος μέσα στην δραματική πορεία και κακοήθεια του ιστορικού γίνεσθαι άναζητεί και πάλι τίς χαμένες ρίζες του, αλλά κάτι πιο ουσιαδές: είναι άνάγκη ειρήνης, σωτηρίας και επιβίωσης του ανθρώπινου γένους.

Πράγματι, στους χαλεπούς σήμερα καιρούς, στους όποιους όλες οί πνευματικές άξίες δοκιμάζονται, που ποικίλες δυνάμεις έχουν φέρει σε κρίση τόν κόσμο, που παρατηρούμε μία ύπονομηση των ήθικων άξιών και σκοτεινά συμφέροντα διακρούν τούς άσθενέστερους λαούς, τόσο του χριστιανικού όσο και του ισλαμικού κόσμου, σήμερα περισσότερο από κάθε άλλη φορά ο κόσμος τής Άνατολής, είτε χριστιανικός είτε ισλαμικός, όφείλει να άγωνισθεί με όμόνοια και φιλία για να επικρατήσουν ή ειρήνη και ή δικαιοσύνη του Θεού στον κόσμο. Καί έχουμε τόσα πολλά και κοινά δώρα που μäs χάρισε ο Θεός. Δέν μäs κάλεσε να μισούμε, αλλά να αγαπούμε ο ένας τόν άλλο. Οί κρίσεις ώστόσο στην Άνθρωπότητα είναι μεγάλες

Άκριβώς επειδή ο κόσμος είναι έργο του Θεού, μέσα στο οποίο πραγματώνεται ή τελείωση του ανθρώπου, γι' αυτό ή χριστιανική διδασκαλία δίνει μεγάλη σημασία στον κόσμο. Έπομένως ή συνεργασία με πιστούς άλλων θρησκειών για τήν συντήρηση του κόσμου και τήν βελτίωση τής κοινωνίας θεωρείται έργο θεάρεστο.

σόφων και Έλληνιστών λογίων. Τά έργα αυτά έθεσαν τίς βάσεις για τήν δημιουργία των άραβο-ισλαμικών επιστημών και τής άραβο-ισλαμικής φιλοσοφίας (φάλσαφα). Έτσι, για τήν Ελλάδα ο κόσμος του Ισλάμ δέν είναι μόνο κόσμος πολεμικών συγκρούσεων και αντιπαράθεσεων, αλλά και κόσμος με τόν όποιο άναπτύχθηκαν μακροαίωνες πνευματικές επικοινωνίες και σχέσεις. Ο ελληνικός κόσμος είχε άνεκαθεν βαθιές τίς ρίζες του στην Άνατολή και άποτελεί και σήμερα τήν γέφυρα προσέγγισης και φιλίας μεταξύ Άνατολής και Δύσης, Βορρά και Νότου. Οί κοινές ρίζες των θρησκευτικών παραδόσεων μεταξύ Χριστιανισμού και Ισλάμ διδάσκουν ότι ή επικοινωνία τους σήμερα δέν είναι μονάχα άνάγκη ένός

και τό έρώτημα «που όδεύει ο κόσμος, που όδεύουν ο Χριστιανισμός και τό Ισλάμ;» τίθεται έντονα. Άς ελπίσουμε ότι Χριστιανοί και Μουσουλμάνοι θά κάνουν τίς άπαιτούμενες προσόδους στην άλληλεπικοινωνία και στην βαθύτερη γνώση του ανθρώπου, έτσι ώστε τά κηρύγματα των συγχρόνων «προφητών» για σύγκρουση πολιτισμών και θρησκειών, που κινούνται στους δρόμους διαφόρων πολιτικών σκοπιμοτήτων, να άποβούν μάταια. ■

Ἡ ὁδοιπορία μου πρὸς τὸν Χριστό

Πῶς καὶ γιατί ἔγινα Χριστιανός

Τοῦ Χαριλάου Μουχαρέμ Γέρου

Τὸ ὄνομά μου ἦταν Χαλήτ. Γεννήθηκα στὴ Βέροια Ἡμαθίας ἀπὸ γονεῖς Ἀλβανικῆς καταγωγῆς, Μουσουλμάνους στὸ θρησκευμα, ἀπὸ ἐξισλαμισθέντες Χριστιανούς. Ἡ μητέρα μου καὶ ὁ πατέρας μου ἀνήκαν σὲ μιὰ αἵρεση μουσουλμανικῆ, τῶν Μπεκτασί, πού πιστεύει στὸ Χριστό σὰν Πνεῦμα Θεοῦ (ὄχι Υἱό Θεοῦ) καὶ στὴν Παναγία Παρθένα. Ἐνθυμοῦμαι ἀκόμη ὅτι ἡ μητέρα μου προτοῦ ζυμῶσει τὸ ψωμί (στὸ χωριό ἢ στὰ χρόνια τῆς κα-

τοχῆς), σταύρωνε τὸ ἀλεύρι. Τὸ ἴδιο ἔκαμε καὶ μὲ τὸ γάλα, πρὶν νὰ τοῦ βάλει τὴ ζύμη· γιὰ νὰ πῆξει σὲ γιαούρτι. Πῶς νὰ ξεχάσω καὶ τὸ σταύρωμα πού μοῦ ἔκαμε καταδακρυσμένη κατὰ τίς δύο πολεμικῆς ἐπιστρατεύσεις μου, 1940 καὶ 1947; Προγονικά, βέβαια, ὑπολείμματα Χριστιανισμοῦ.

Ἔτσι ἀπὸ τὰ πρῶτα παιδικά μου βήματα γνώρισα ἓνα μωσαϊκό ἀπὸ θρησκείες ἢ φυλές.

Ἡ ὁδοιπορία πρὸς τὸν Χριστό, ἢ ὁ πρῶτος παγκόσμιος πόλεμος, ἢ

μεγάλη πυρκαϊὰ τῆς Θεσσαλονίκης (ὅπου εἴχαμε μετοικήσει), πού ἔκανε στάχτη τὸ 1/3 τῆς πόλης καὶ δημιούργησε σοβαρὸ πρόβλημα ἀποκαταστάσεως τῶν πυροπαθῶν κατοίκων, ὁ καταστροφικὸς πόλεμος τῆς Μ. Ἀσίας, ὁ ἀβάστακτος πόνος τῆς προσφυγιάς, δημιούργησαν μέσα μου μιὰ ὀριζήματα καὶ μιὰ ἔντονη ρεαλιστικὴ ἀντίληψη τῆς πραγματικότητας καὶ τοῦ ἀνθρώπινου πόνου, συγχρόνως δὲ μὴ προκάλεσαν μέσα μου καὶ μιὰ ἰδιαίτερα βαθιὰ εὐαισθησία.

Ἄρχισα νὰ νιώθω ἐπιτακτικὴ τὴν ἀνάγκη νὰ βοηθήσω τὸν πλησίον μου, τὸν πάσχοντα συνάνθρωπό μου. Θυμάμαι ἔντονα πῶς παίρναμε κρυφὰ ἀπὸ τὸ σπίτι, οἱ ἀδελφές μου καὶ ἐγώ, ψωμί, κάρβουνα καὶ καυσόξυλα, καὶ τὰ κουβαλοῦσαμε στοὺς πρόσφυγες τῆς Μ. Ἀσίας πού ἦταν στιβαγμένοι ὁ ἓνας πάνω στὸν ἄλλον σ' ἓνα παλιὸ σχολεῖο. Αὐτὸ μάλιστα μᾶς στοίχισε ἓνα γερό ξύλο ἀπὸ τὴ μητέρα μας, πού μᾶς παρατήρησε ἔντονα: «Εἰστε, λοιπόν, μονάχα ἐσεῖς οἱ καλοί σ' αὐτὴν τὴν οἰκογένεια;». Καὶ ἀμέσως τοὺς ἔστειλε τσουβάλια ἀλεύρι, κάρβουνα καὶ καυσόξυλα.

Τὸ περιστατικὸ αὐτὸ ἔγινε ἀφορμὴ νὰ ἐπισκεφτεῖ ὁ καλὸς πατέρας μας τοὺς φτωχοὺς αὐτοὺς ἀνθρώπους, πού ἦταν ταπητουργοὶ στὴν πατρίδα τους, καὶ νὰ τοὺς βοηθήσει νὰ δημιουργήσουν μιὰ μικρὴ ἐπιχείρηση ταπητουργίας, ἢ ὅποια προόδευσε ἀργότερα.

Σὲ μιὰ ἀτμόσφαιρα ὄχι πάντα φιλική, ζοῦσαν στὴν πόλη μας ὁ ἓνας πλάι στὸν ἄλλον Χριστιανοί, Μουσουλμάνοι καὶ Ἑβραῖοι. Μπροστὰ στὴν ποικιλία αὐτὴ τῶν θρησκειῶν διερωτόμουν ἀπὸ

πολύ μικρός με ἀφέλεια: γιατί οἱ ἄνθρωποι αὐτοί, πού ἰσχυρίζονται ὅτι πιστεύουν στὸν ἴδιο καὶ μοναδικό Θεό, δέν μπορούν νά συμφωνήσουν μεταξύ τους; Ἐβλεπα τοὺς Μουσουλμάνους νά προσκυνοῦν εὐλαβικά στὸ τζαμί τους, τοὺς Χριστιανούς στὴν ἐκκλησία τους, τοὺς Ἑβραίους στὴ συναγωγή τους... Τί μυστήριο! Ἐνας μοναδικός Θεός, μά οἱ πιστοὶ (διότι ἦταν πιστοὶ) χωρισμένοι, συχνά ἐχθρικοί μεταξύ τους.

Στὴν οἰκογένειά μας ἐπικρατοῦσε κλίμα ἀγάπης καὶ σεβασμοῦ πρὸς τοὺς μεγαλύτερους. Δέν ὑπῆρχε φανατισμός, δέν ἀκούγοταν λόγια προσβλητικά γιὰ τίς ἄλλες θρησκείες. Ὡστόσο σπάνια γινόταν κοινὴ προσευχή, ἂν ἀφαιρέσου- με τίς παραμονές μεγάλων γιορτῶν (Μπαϊράμ), ὅποτε ὁ πατέρας μας διάβαζε προσευχές στὴν Ἀραβικὴ, πού ἦταν ἀκατανόητη γιὰ μᾶς.

Στὰ πέντε μου χρόνια μ' ἐμπιστεύτη- καν σέ μιά τούρκισσα δασκάλα· τὴν ἔλε- γαν Σαφέτ Hanoum. Μ' ἔβαλε νά καθί- σω μαζί μὲ ἄλλα ἀγοράκια στὸ πάτωμα καὶ ἔτσι, μὲ τὸ τετράδιο καὶ τὸ μολύβι, ἔμαθα τὸ τουρκικὸ ἀλφάβητο. Γρήγορα ὁμῶς μ' ἔβγαλε ὁ πατέρας μου ἀπὸ κεῖ καὶ μ' ἔστειλε στοὺς Φρέρ (Frères des Ecoles Chrétienues). Σήμερα δοξάζω τὸν Κύριο πού ἐνέπνευσε στὸν πατέρα μου αὐτὴν τὴν ἀπόφαση.

Πολύ γρήγορα, ἀπὸ τίς πρῶτες κιό- λας τάξεις, ἐνιωθα νά μὲ προσελκύει ἡ ἰδέα τοῦ Θεοῦ. Ἴδιαίτερα τραβοῦσε τὴν προσοχή μου ὁ Ἑσπαιρωμένος, καὶ συ- γκεχυμένες καὶ ἀσαφεῖς ἰδέες στριφογύ- ριζαν στὸ μυαλό μου γι' αὐτόν, προκα- λώντας μέσα μου μιά ἄκρατη ὑπερευαι- σθησία. Τίς ἰδέες αὐτές μόνο πολὺ ἀργότερα μπόρεσα νά ἐξηγήσω.

Στὸ σχολεῖο ἡ πρῶνὴ καὶ ἡ ἀπογευ- ματινὴ προσευχὴ -στὴ Γαλλικὴ- μιλοῦσε πάντα στὴν καρδιά μου. Ἡ συμπεριφο- ρά τῶν Φρέρ, αὐστηρὴ μά δίκαιη, χωρὶς ἀκαμψία, χωρὶς διακρίσεις ἂν οἱ μαθη- τές ἦταν Καθολικοί, Ὁρθόδοξοι, Ἑβραῖοι ἢ Μουσουλμάνοι, μὲ συγκι- νοῦσε καὶ κέρδιζε τὴν καρδιά μου.

Ἐχασα τὸν πατέρα μου ὅταν ἀκόμη ἦμουν πολὺ νέος. Οἱ καθηγητές μοῦ ἔδειξαν ἀγάπη καὶ ὁ διευθύνων, ὁ Φρέρ Φιλίπ (ἔκτοτε συχνά προσεύχομαι γι' αὐτόν καὶ τοὺς Φρέρ γενικά) πού μένει

ἀξέχαστος στὴ μνήμη μου, μὲ προσκά- λεσε νά τὸν ἐπισκέψομαι ὄσες φορές ἤθελα. Συχνά μὲ καλοῦσε ὁ ἴδιος στὸ γραφεῖο του σάν ἀληθινός πατέρας.

Μία μέρα στὸ παρεκκλήσι πού χρη- σιμοποιοῦσαν οἱ Φρέρ, μὲ συγκίνηση καὶ θαυμασμό εἶδα ἕναν ἀπ' αὐτοὺς γο- νατιστό, μὲ τὸ κεφάλι μέσα στὰ χέρια, ἀκίνητο ἀπορροφημένο μέσα στὴν ἀτε- λεύτητη προσευχὴ του.

Κατὰ τὴ διάρκειά μιᾶς ἐκδρομῆς - συχνά μᾶς παίρνανε στὴν ὑπαιθρο ὅπου οἱ Φρέρ εἶχαν ἕνα κτήμα- πλησίασα τὸν Φρέρ πού εἶδα νά προσεύχεται, καὶ τὸν ρώτησα:

«Ἀγαπητέ Φρέρ (ἔτσι τοὺς προσω- νοῦσαμε), σᾶς εἶδα μιά μέρα νά προσεύ- χεστε στὸ παρεκκλήσι, γιὰ ποιὸν προ- σευχόσασταν μὲ τόση κατάνυξη;». Μοῦ ἀπάντησε:

«Κι ἂν προσευχόμενοι γιὰ τὴν ψυχὴ τοῦ πατέρα σου καὶ γιὰ σένα;». Περίε- ργο, δέν ἐνιωσα καμιά ἀμφιβολία, καὶ αὐθόρμητα ἕνα εὐχαριστήριο ἀνέβηκε μέσα ἀπὸ τὴν καρδιά μου πρὸς τὸν Κύ-

κοῦ Ἰησοῦ ἱερέα, ὁ ὁποῖος μίλησε χωρὶς κανένα σεβασμό γιὰ τὸ Ἰσλάμ - πού ἐξάλλου δέν τὸ γνώριζε καν- μὲ πλήγωσε καὶ ἔγινε αἰτία νά ἀπομα- κρυνθῶ ἀπὸ τὴν ὁμάδα αὐτή.

Συχνά σκέπτομαι ἔκτοτε, πὼς ἂν ὄλοι οἱ ἱερεῖς καὶ οἱ Χριστιανοὶ ἔμοια- ζαν μ' ἐκείνον, σίγουρα θά εἶχα παρα- μένει Μουσουλμάνος δίχως καμιά ἐπι- φύλαξη, καὶ ἀμετανόητος.

Τελείωσα τίς σπουδές μου μὲ τὴ λή- ψη τοῦ διδακτορικοῦ μου διπλώματος μὲ πολὺ τιμητικὴ διάκριση, πρὸς μεγά- λη χαρὰ τῆς ἀγαπημένης μου μητέρας, πού εἶχε μείνει χήρα στὰ 35 τῆς χρόνια. Ἄν ὁμως οἱ σπουδές μου πῆγαν καλά, δέν συνέβαινε τὸ ἴδιο καὶ μὲ τὴν ψυχὴ μου. Ἐνιωθα ἕνα κενὸ στὴν καρδιά μου καὶ μιά πικρὴλα στὸ στόμα. Ἡ ταλαί- πωρη ψυχὴ μου διψασμένη γιὰ τὸ «ὔδωρ τὸ ζῶν», γιὰ τὸ ὁποῖο μοῦ μι- λοῦσαν, καὶ πεινασμένη γιὰ τὸν «ἄρτον τῆς ζωῆς», πού τὸ ἐνιωθα πὼς ὑπῆρχε κάπου, ἀναζητοῦσε, ἀλλά τί; «Ἐγὼ εἶμαι ἡ ὁδός, ἡ Ἀλήθεια καὶ ἡ ΖΩΗ»,

Σέ μιά ἀτμόσφαιρα ὄχι πάντα φιλική, ζοῦσαν στὴν πόλη μας ὁ ἕνας πλάϊ στὸν ἄλλον Χριστιανοί, Μουσουλμάνοι καὶ Ἑβραῖοι. Μπροστά στὴν ποικιλία αὐτῆ τῶν θρησκειῶν διερωτόμουν ἀπὸ πολὺ μικρός μὲ ἀφέλεια: γιατί οἱ ἄνθρωποι αὐτοί, πού ἰσχυρίζονται ὅτι πιστεύουν στὸν ἴδιο καὶ μοναδικό Θεό, δέν μπορούν νά συμφωνήσουν μεταξύ τους;

ριο.

Κοντὰ στοὺς Φρέρ ἀπόκτησα τὴν ἀγάπη γιὰ σοβαρὴ ἐργασία, γιὰ τὴν τάξη καὶ τὴν πειθαρχία, ἀλλὰ καὶ τὸ σεβασμό γιὰ τίς ἠθικὲς ἀξίες. Ἦμουν ἕνας ἐπιμε- λῆς καὶ εὐσυνειδητὸς μαθητῆς. Ὅταν ὁμως μετὰ τίς γυμνασιακὲς μου σπου- δές μπῆκα στὸ πανεπιστήμιο τοῦ Νανσύ στὴ Γαλλία γιὰ νά σπουδάσω γεωπόνος, τὰ εἶχα κυριολεκτικὰ χαμένα.

Τὸ φοιτητικὸ περιβάλλον, συχνά χυ- δαῖο καὶ ὀχλαγωγικὸ στὴν πλειοψηφία του, προκαλοῦσε τὴν ἀντίδρασή μου. Δέν αἰσθανόμουν καθόλου ἄνετα καὶ κατέφευγα στὰ βιβλία μου. Προσπάθη- σα νά βρῶ μιά διέξοδο στὴ J.E.C. (Κα- θολικὲς Φοιτητικὲς Ὅμάδες). Ἀλλοίμο- νο ὁμως. Ἡ βαναυσότητα ἑνὸς φανατι-

μά ποῦ νά τὴ βρῶ; Συχνά ἔμπαινα σέ ναοὺς καὶ προσευχόμενοι.

Τὰ μακρὰ χρόνια τοῦ ἐργαστηρίου, ἀπ' ὅπου ἀπουσίαζε ὁ Θεός, δέ μὲ βοη- θοῦσαν νά βρῶ τὸ δρόμο μου. Ὡστόσο, κάποιον γεγονὸς σημάδεψε αὐτὴ τὴ μα- κρὰ καὶ ἄγονη πορεία. Οἱ Φρέρ μᾶς εἶχαν μάθει στενογραφία. Ἐγὼ κατέ- γραφα τίς παραδόσεις τῶν μαθημάτων στὸ Πανεπιστήμιο καὶ μετὰ τὰ συμπλή- ρωνα στὸ σπῆτι μου· οἱ συμφοιτητές μου ἐρχόντουσαν ἐκεῖ γιὰ νά τὰ ἀντι- γράφουν καὶ νά τὰ πολυγραφήσουν. Μία μέρα ἕνας φίλος καὶ συμφοιτητής, ὁ Jean Raoult, ἦρθε νά πάρει τίς σημει- ώσεις. Παιδί ἀπὸ πολὺ καλὴ οἰκογέ- νεια, ἦταν ἕνας συνειδητὸς Καθολικὸς Χριστιανός, ἀρχηγὸς προσκόπων, ἐπι-

μελής και φίλαθλος. Δέν γνωρίζαμε νά έχει χυδαίες σχέσεις μέ γυναίκες. Οί φίλοι του διηγούνταν πώς είχε πέσει 9 φορές στό νερό γιά νά σώσει λουόμενους πού κινδύνευαν. Τού είχαν άπονείμει ισάριθμα μετάλλια. Τήν τελευταία φορά άρπαξε μιά πλευρίτιδα. Μπαίνει λοιπόν στό δωμάτιό μου και στάθηκε διακριτικά όρθιος μπροστά στό παράθυρο.

– Γιάννη, είσαι πολύ χαρούμενος σήμερα, τί σού συμβαίνει, τού λέω. Σταματά άμήχανος γιά μιά στιγμή και μου άπαντά:

– Χαίτ (τό μουσουλμανικό μου όνομα), ξέρω πώς είσαι Μουσουλμάνος, μά ξέρω επίσης ότι φοίτησες στούς Φρέε και γνωρίζεις τή θρησκεία μας. Λοιπόν, νά, σήμερα τό πρωϊ στό δάσος ό Ιερέας μας τέλεσε τή θεία λειτουργία γιά τούς προσκόπους μου και... (μιά μικρή σιωπή, ύστερα ένα άνείπωτο χαμόγελο) «κοινωνήσαμε όλοι μας...!».

Άκολούθησε μιά μακρά σιωπή, πού ούτε εκείνος ούτε έγώ τολμήσαμε νά διακόψουμε!

Νά ήταν μιά έντύπωση, μιά αυταπάτη; Πίσω από τό Γιάννη ό ήλιος σχημάτιζε κάτι σάν φωτοστέφανο πάνω στό σγουρά μαλλιά του, ενώ εκείνος έμενε πάντοτε άκίνητος, συγκινημένος και σιωπηλός. Έγώ ό Μουσουλμάνος ήμουν άναστατωμένος! Μά γιατί και πώς νά εκφράσουμε μέ φτωχές λέξεις «έκείνο πού τό νιώθαμε μονάχα μέ τρόπο άκαθόριστο»; Γιατί καν νά προσπαθήσουμε; Πολλά χρόνια πέρασαν από τότε, πάντα όμως «δίχως σκοπό και δίχως καρπό».

Κάποιο πρωϊνό, νωρίς, περίμενα στό γραφείο του στή Θεσσαλονίκη τό φίλο μου Έμμανουήλ Μάνο, ένα συνειδητό Χριστιανό πρώτης γραμμής, και λαμπρό δικηγόρο, πού είχε αναλάβει μιά σπουδαία οικογενειακή μας ύπόθεση. Άρχισε στή συνάντηση και ζήτησε συγγνώμη.

Έκει πού τόν ρωτούσα «Μανώλη, φαίνεσαι σήμερα νά έχει μιά ιδιαίτερη χαρά», μου άπάντησε μέ τή σοβαρή του φωνή, όρθιος ακόμη κοντά στό παράθυ-

ρο: «Νωρίς τό πρωϊ ό π. Λεωνίδας έτέλεσε τή θεία λειτουργία στόν Άγιο Παύλο, στό δάσος τού Σείχ Σού, γιά τούς νέους μας». Σταμάτησε γιά μιά στιγμή και κατόπιν μέ πολλή συγκίνηση πρόσθεσε: «Κοινωνήσαμε όλοι μας».

ΈΗ ψυχή μου έκανε ένα μεγάλο πήδημα μέσα στό χώρο και τό χρόνο είκοσι χρόνια πρωύτερα στό Νανσύ μέ τό Γιάννη Ραούλτ, σήμερα μέ τόν Έμμανουήλ Μάνο. ΈΗ ίδια άνεξήγητη συγκίνηση, ή ίδια σιωπή (γόνιμη σιωπή, άγωνα λόγια!). Και θά τό πιστέψετε; Τό ίδιο φωτοστέφανο στό μαλλιά τού Μανώλη, καθώς στεκότανε μπροστά στό παράθυρο, όπως άλλοτε στό Νανσύ ό Ραούλτ! «Άμέτρητοι καιροί μέσα σε μιά στιγμή, κι όμως δίχως αυτή άσήμαντοι καιροί». Άλλα πολλά χρόνια κύλησαν, οί πόλεμοι, τό άγχος, οί στερήσεις, τά πένθη... τό δάκρυ!

Ένα βράδυ μέσα στόν πόλεμο, μέσα στή συσκοτίση, πού θά μείνει άξέχαστο στή διάρκεια εκείνου τού άγώνα «στά πυκνά σκοτάδια τής νύχτας χωρίς τέλος», άκούω στό όρόμο δύο γνωστές φωνές. Ένας ιερέυς, άνθρωπος τού Θεού (ό π. Κωνσταντίνος Πλατής), και ό Έμμανουήλ Μάνος, ό φίλος μου. Τούς σταματώ και μετά από τίς συνηθισμένες ανταλλαγές γνώμων γιά τίς δυσκολίες τού άνεφοδιασμού σέ τρόφιμα γιά τά παιδικά συσσίτια κ.λπ., ό Ιερέας μου λέει δίχως περιστροφές: «Καλά είναι, κύριε Γέρου, τά παιδικά συσσίτια στή Θεσσαλονίκη, στή Βέροια, καθώς και ή εργασία σας στό Διεθνή Έρυθρό Σταυρό, μά μέσα σ' όλα αυτά, τί γίνεται μέ τήν ψυχή σας;». Έμεινα έμβρότητος, γιατί γνώριζα τή διακριτικότητα και τήν καλοσύνη εκείνου τού ανθρώπου. Και πραγματικά ό άνθρωπος εκείνος δέν υπήρξε άδιάκριτος, ούτε τώρα ούτε ποτέ στό παρελθόν. Μήπως όμως, όπως λέει ό J. Green, «έβλεπε στό άόρατο;».

ΈΗ ψυχή μου ήταν πολύ άρρωστη και ζούσε μέσα σ' ένα βόρβορο ή καλύτερα σ' ένα βόθρο, μέσα από τόν όποιο δέν κατόρθωνα ν' άπελευθερωθώ. Διψούσα γιά άγνότητα και γνώριζα, δίχως καμιά άμφιβολία, πώς κοντά μου νέοι τής ηλικίας μου ζούσαν τήν εγκράτεια και τήν άγνότητα: μά ποιός τούς έδινε αυτή τή ΔΥΝΑΜΗ; Νά, «έρχου και ίδε» (Ίω. 1,47).

Εργάστηκα χωρίς μισθό στη διάρκεια του πολέμου στο Διεθνές Έρυθρό Σταυρό σαν έμπειρογνώμων στα τρόφιμα. Βοήθησα επίσης του Έλβετους αντιπροσώπους -άνθρωποι διακριτικοί, θαρραλέοι, καθαροί και πιστοί στις επικίνδυνες πορείες τους στη Βόρειο Ελλάδα. Μπορώ να βεβαιώσω πώς παντού όπου υπήρχε πόνος, κίνδυνος, πείνα, φυλακή, συναντούσα πάντα τον άνθρωπο του Θεού, εμπνευσμένο από πνεύμα αγάπης, θυσίας, αφιερώσεως. Συναντούσα τον ανιδιοτελή Χριστιανό και την προσευχή. Η εργασία αυτή, όσο έντονη, αποδοτική και συχνά επικίνδυνη κι αν ήταν, και οι Έλβετοί αντιπρόσωποι μ' αγαπούσαν και με τιμούσαν, τόσο εγώ στο βάθος της ψυχής μου ήμουν πικραμένος και ένιωθα ένα φοβερό κενό στην καρδιά μου.

Τό 1945 στο τέλος του πολέμου ήλθε ή M.L. (Military Liaison), δηλαδή Συμμαχικός Στρατιωτικός Σύνδεσμος, να αντικαταστήσει τον Δ.Ε.Σ. Άρχηγός της ήταν ο Ταξίαρχος Hubert Paynter, ένας αληθινός gentleman-farmer (είχε ένα αγρόκτημα όπου παρήγε άλογα ράτσας για ίπποδρομίες). Ήταν αεροπόρος, γιός Άγγλικανού επισκόπου, πού άσπάστηκε τον Καθολικισμό. Μ' αυτόν συνδέθηκα πολύ γρήγορα με αδελφική φιλία. Είχε πάρει μέρος στους δύο παγκόσμιους πολέμους σαν έφεδρος αξιωματικός, έπεσε 6-7 φορές από τό άεροπλάνο και έφερε πάνω στο κορμί του τά κατάγματα και τά ίχνη των καταρροφών. Τό στήθος του τό κομοούσαν μετάλλια, μά ποτέ του δέν μου έμλησε για τά πολεμικά του άνδραγαθήματα (άλλά μόνο πόσες φορές οί έχθροί τον έρριξαν κάτω και πώς...). Ο Paynter συνέχισε τό άξιοθαύμαστο έργο του Δ.Ε.Σ. και τόν συνόδευα πάντα στίς μετακινήσεις του.

Έπισκεφθήκαμε για ένα δεκαήμερο τό Άγιο Όρος, όπου μεταφέραμε τρόφιμα, και άπένειμε τά μετάλλια στίς Μονές εκείνες πού είχαν συντελέσει στή δραπέτευση Βρεττανών στρατιωτών μετά την ήττα του 1941.

Κάθε βράδυ τον έβλεπα να γονατίζει και να προσεύχεται «διά μακρών» μετά την ανάγνωση του Ευαγγελίου. Είχαμε άτελείωτες συζητήσεις πάνω στίς θρη-

σκευίες, τίς όποίες γνώριζε καλά, για τά Ευαγγέλια, την πίστη, την έξομολόγηση, τή Θεία Κοινωνία, τή Βάπτιση. Οί συνομιλίες γινόταν χωρίς πάθος, χωρίς φανατισμό, με την ήρεμία εκείνη, πού μόνο οί Άγγλοι μπορούν να διατηρούν στην πιό καυτή συζήτηση.

Λίγους μήνες άργότερα, άφου όλο κλήρωσε τό έργο του, όταν ήρθε ή ώρα της άναχωρήσεώς του, άποχαιρετιστήκαμε ένα βράδυ πολύ συγκινημένοι και οί δύο μας, και φιληθήκαμε. Καθώς άπομακρυνόταν με γρήγορα βήματα, τόν είδα να σταματάει και να μου φωνάζει: «Έ, Χαλίτ, Χαλίτ, όταν θά περάσεις τόν Ίορδάνη ποταμό... (έτσι άποκαλούσαμε τό Βάπτισμα στίς συνομιλίες μας), σέ παρακαλώ να μου τό γνωρίσεις· γιατί είμαι σίγουρος πώς μιά μέρα θά γίνεις Χριστιανός· προσεύχομαι για σένα». Μ' άφησε και έφυγε με κομμένη τή φωνή. Στάθηκα κατάπληκτος δίχως ν' άρθρώνω λέξη, δίχως άναπνοή. Αυτός ό gentleman-farmer, διακριτικότητας, εύγενής, έσπασε τό φράγ-

σκεπασμένο δι' εκείνους πού θεληματικά βαδίζουν τον δρόμο της άπωλείας...». Άς έρθουν, λοιπόν, μετά από αυτό να μου μιλήσουν για προσηλυτισμό!

Τά χρόνια περνάνε δίχως έλπίδες φωτισμού, γεμάτα δοκιμασίες και πόνο. Και να μιά καινούρια έπιστράτευση. Αυτή τή φορά για τόν πόλεμο με τούς παραπλανημένους, δυστυχημένους «άδελφούς μας κομμουνιστές». Η Άγία Γραφή βρισκόταν πάντοτε μέσα στο στρατιωτικό μου σακκίδιο και τή διάβαζα τακτικά και με πάθος -πρός μεγάλη έκπληξη των Όρθοδόξων συστρατιωτών μου- χωρίς επίδειξη. Και προσευχόμουν κάθε βράδυ με πόνο!

Όσοτόσο, μετά την άποστράτευση μου, μιά μέρα πού βρισκόμουν σέ «κακά χάλια» άνοιξα την Άγία Γραφή και τά μάτια έπεσαν στην περικοπή «Χωρίς έμοϋ οϋ δύνασθε ποιείν οϋδέν» (Ίω. 15,5). Με μιά δαιμονική στ' αλήθεια χειρονομία, χάνοντας κάθε αυτοκυριαρχία, πετώ την Άγία Γραφή στον

Και ή φωνή συνεχίζει:

«Ταλαίπωρε φίλε μου Χαλίτ, τόσα χρόνια κυττώ... και δέ με άκούς! Τόσα άλλα, τόσους άλλους άκούς. Έμένα όχι! Μήπως γύρισες και σϋ τό διακόπτη τής ψυχής σου και δέ με άκούς;».

– Ναι, Κύριε, τώρα Σ' άκούω καθαρά.

μα τής συμβατικότητας!

Έδω και δέκα χρόνια πού γνώριζα τόν π. Λεωνίδα και τόν Έμμανουήλ Μάνο, ποτέ μά ποτέ δέ μου είχαν κάνει οϋτε ό ένας οϋτε ό άλλο τόν παραμικρό ύπαινιγμό (και εύχαριστώ τόν Κύριο γιαυτό) για Βάπτιση, παρόλο πού στά τελευταία χρόνια πήγαινα άνελλιπώς στην εκκλησία, στή Θεία Λειτουργία. Τους είμαι εύγνώμων γι' αυτό. Ποτέ μιά κουβέντα! Ναι, μιά ίσως, μά ήταν άραγε ήθελημένη; Ζήτησα από τόν Έμμανουήλ Μάνο να μου δανείσει ένα βιβλίο πού προοριζόταν για άλλο φίλο του, μέσα στο όποιο είχε γράψει με τά ώραία του γράμματα: Κορ. Β' 4.3 «έν είναι σκεπασμένο και άκατάληπτο τό κήρυγμα του Ευαγγελίου μας, είναι

τοίχο βλαστημώντας. «Γιατί ν' άναζητήσουμε τόν Έωσφόρο; Νάτος, προσωποποίηση τής οίήσεως. Γιατί χωρίς αυτόν δέν μπορούμε να κάνουμε τίποτε;».

Δέν άγγίζω πιά την Άγία Γραφή, δέν προσεύχομαι πλέον και οί μέρες περνούν καταθλιπτικές, άδειανές, χωρίς έλπίδα, χωρίς Φώς!

Μιά μέρα, σαν όλες τίς άλλες μάς έπισκέφτηκε μιά κυρία, φίλη τής μητέρας μου, για να με παρακαλέσει να τη συνοδεύσω σ' ένα φίλο μου βουλευτή για προσωπική της ύπόθεση. Κανονίζουμε, λοιπόν, μιά συνάντηση για νωρίς τό άπόγευμα. Περιμένω, οί ώρες περνούν, αλλά ή κυρία δέν εμφανίζεται. Χάνω την ύπομονή μου και βγαίνω στο

δρομο. Τήν συναντῶ, ἐπιτέλους, σέ ἀπόσταση λίγων ἑκατοντάδων μέτρων ἀπό τό σπίτι καί τῆς λέω: «Τί σᾶς συμβαίνει κυρία Χ..., σᾶς περιμένω ἀπό τίς τέσσερις!».

– Μά παιδί μου ἦλθα στίς 4, χτύπησα τό κουδούνι καί ξαναχτύπησα ἀπελπιστικά, ἀλλά κανεῖς δέν μου ἀνοιξε.

– Πῶς, κανεῖς;

– Ναί, κανεῖς.

Ἐξω φρενῶν (σάν καλός Ἀρβανίτης) γυρνῶ πίσω γιά νά διευκρινίσω τήν ὑπόθεση. Ἡ κυρία Βαγγελιώ -ἡ πιστή μας οἰκονόμος, πού τήν εἶχα σχεδόν σάν δεύτερη μητέρα- μοῦ λέει: «Ἄχ, ἀφέντη μου, γιά νά σ' ἀφήσουν λιγάκι ν' ἀναπαυθεῖς, πού εἶσαι τόσο κουρασμένος, γύρισα τό διακόπτη τοῦ κουδουνιοῦ...».

Αὐτό ἦταν μέ λίγα λόγια...!

Μιά ἐσωτερική φωνή πού ἀκούγεται πάντα καθαρά καί πού σκεπάζει τά πάντα, πραγματικότητα, λογική ἀντίδρα-

ση, μοῦ λέει καί μένα: «Ἴδού, ἴσταμαι στή θύρα σου καί χτυπῶ» (Ἀπ. 3,20).

Μιά ἀνείπωτη ἐσωτερική ἀνάσταση; μιά χιονοστιβάδα; Ἕνας χείμαρρος;

Καί ἡ φωνή συνεχίζει:

«Ταλαίπωρε φίλε μου Χαλίτ, τόσα χρόνια χτυπῶ... καί δέ μέ ἀκοῦς! Τόσα ἄλλα, τόσους ἄλλους ἀκοῦς. Ἐμένα ὄχι! Μήπως γύρισες καί σὺ τό διακόπτη τῆς ψυχῆς σου καί δέ μέ ἀκοῦς;».

– Ναί, Κύριε, τώρα Σ' ἀκούω καθαρά.

Τό ἴδιο βράδυ ἐπισκέφθηκα τόν Ἐμμανουήλ Μᾶνο, μεταρσιωμένο ἀπό τήν πληροφορία καί ἀπό τήν ἀπόφασή μου νά βαπτισθῶ.

Τήν ἄλλη μέρα, φωτεινή καί εὐλογημένη, διαβαίνω τόν Ἰορδάνη καί βαπτίζομαι ἀπό ἓνα φίλο Ἐπίσκοπο σ' ἓνα χωριό τῆς Χαλκιδικῆς.

Πῶς νά Σέ εὐχαριστήσω, Κύριε, γιά τήν Ἀγάπη Σου, τή μακροθυμία Σου καί τήν ὑπομονή Σου! ■

επί της άλλης. Έτσι μπορούμε να διακο-
νήσουμε την Άνθρωπότητα. Άκριβως μ'
αυτό τό πνεύμα της ευαγγελικής αγάπης
καλείται η Έκκλησία να συμβάλει στην
άλληλοκατανόηση και συνεργασία των
λαών για την επικράτηση των αγαθών της
ειρήνης και της ελευθερίας στον κόσμο.

Είναι επομένως σαφές ότι αυτό που
δμορφώνει και δικαιώνει τον κόσμο και
την ανθρώπινη ύπαρξη, προάγει την κοι-
νωνία και φέρει ειρήνη στις καρδιές των
ανθρώπων, είναι η αγάπη. Σέ άλλους
θρησκευτικούς πολιτισμούς, όπως ο Ιν-
δουϊσμός και ο Βουδισμός, τονίζεται κυ-
ρίως η πνευματική διάσταση του κόσμου
και ο στεναγμός του ανθρώπου προς τό
άπειρο και αιώσιο. Άλλά ποιά είναι η θέ-
ση του Ισλάμ, για τό όποιο πολύς λόγος
γίνεται σήμερα, προς τά πράγματα του
κόσμου, την ειρήνη και την ευημερία του;

2. Ισλάμ -ορισμένα επίκαιρα έρωτήματα

Τό Ισλάμ είναι ή νεότερη από όλες τις
μεγάλες και ζωντανές σήμερα θρη-
σκείες του κόσμου. Έμφανίστηκε για

πρώτη φορά γύρω στά 610 μ.Χ. στην
Μέκκα, την πόλη της άγονης κοιλάδας
της Κεντρικής Άραβίας, και σταθεροποι-
ήθηκε τό 622 στην Μεδίνα, όπου ιδρύθηκε
έπίσημα και μεγάλωσε ή ισλαμική κοινο-
τητα (Ούμμα).

Ό κόσμος του Ισλάμ, ό όποιος υπερ-
βαίνει σήμερα τό ένα δισεκατομμύριο
ανθρώπων, είναι εξαπλωμένος στά κε-
ντρικά διαμερίσματα της γής, και άποτε-
λεί την μονοθεϊστική εκείνη θρησκευτική
δύναμη ή όποία χωρίζει άλλα και ένώνει
τήν Άνατολή μέ τη Δύση, τόν Βορρά μέ
τόν Νότο. Άπό τότε που εμφανίστηκε ως
τις ήμέρες μας, έπαιξε σημαντικό ρόλο
στή διαμόρφωση του Ιστορικού χάρτη της
Έγγυς και Μέσης Άνατολής, και σήμερα
βρίσκεται και πάλι στό επίκεντρο του διε-
θνούς ένδιαφέροντος.

Η σημασία του δέν έγκειται μόνο στό
ότι οι χώρες του Ισλαμικού κόσμου δια-
θέτουν ένα σχεδόν τεράστιο άπόθεμα
πρώτης ύλης και άποτελούν μία ευρεία
άγορά για τις βιομηχανικές χώρες. Παίρ-
νοντας ύπόψη τόν αριθμό των οπαδών

τους (περίπου 1,2 δισεκατομμύρια) τό
Ισλάμ είναι ή δεύτερη μεγαλύτερη θρη-
σκεία μετά τόν Χριστιανισμό. Πέρα από
αυτά, καθώς όλο και περισσότερο τό
Ισλάμ αυξάνει, κατανοείται ως άνταγω-
νιστής των δυτικών χωρών σε σχέση μέ
τήν θρησκεία, τόν πολιτισμό, τόν τρόπο
ζωής και τις αντίληψεις της πολιτικής τά-
ξης. Η σημασία του έγκειται ακόμη στό
γεγονός ότι σήμερα, λόγω των δυσμενών
οικονομικών, εργατικών και πολιτικών
συνθηκών διαφόρων χωρών της ύψηλου,
πολλοί Μουσουλμάνοι ζητούν καταφύ-
γιο στις ισχυρότερες τεχνολογικά και
οικονομικά χώρες του δυτικού κόσμου.
Έτσι ζει μεταξύ μας στην Ευρώπη μέ-
γας αριθμός Μουσουλμάνων.

Σ' ένα κόσμο στον όποιο οι λαοί, οι
θρησκείες και οι πολιτισμοί πλησιάζουν
συνεχώς ό ένας τόν άλλο και συνυπάρ-
χουν, Χριστιανοί και Μουσουλμάνοι το-
ποθετούνται ό ένας άπέναντι στον άλλον
μέ άνάμικτα αισθήματα. Μιά άναμφισβή-
τητη προσοχή δίνεται στις κινήσεις άνα-
ζωπύρωσης του Ισλάμ, και ιδιαίτερα βέ-
βαια στις άκραίες έξ αυτών, που ό φανα-
τισμός τους δέν επιτρέπει να τις εξηγή-
σουμε λογικά. Έτσι για πολλούς στή Δύ-
ση τό Ισλάμ είναι μία ξένη δύναμη, ή
όποία σήμερα -όπως σχεδόν πάντοτε σε
παρελθόν- άπειλεί σαν χιονοστιβάδα τό
δυτικό κόσμο. Ένα άσυμβίβαστο Ισλάμ
άφήνει να δημιουργούνται εύκολα πολ-
λοί φόβοι στον δυτικό άνθρωπο.

Τό Ισλάμ όμως δέν είναι μόνο μία
κοινότητα, της όποίας οι μαχητικές όμα-
δες ζητούν να επιβάλουν τά σχέδια και
τις βλέψεις τους σ' όλο τόν κόσμο: δέν
είναι μόνο μία τάξη κρατική, που έγείρε
μιαν όλοκληρωτική και οικουμενική
άξίωση επιβολής σ' όλη την ανθρωπότη-
τα. Τό Ισλάμ είναι επίσης και μία πνευ-
ματική κίνηση, μία θρησκεία, που σκοπ-
έχει να σταθεροποιήσει την σχέση του
ανθρώπου και της κοινωνίας μέ τόν Θεό
διαμέσου μιας άπόλυτης πίστης και ύπ-
κοής στό θέλημά Του. Αυτό γίνεται
μόνο μέ την θέσπιση και τήρηση δια-
φορών όρων και κανόνων, άλλα και μέ τ

Προσευχή Μουσουλμάνων